

Heka László¹**A 2024. évi horvát nyelvtörvény elemzése és összehasonlítása a szomszédos országok hasonló törvényeivel²***Absztrakt*

Horvátországban a függetlenné válás óta a nyelvkérdés gyakran kerül napirendre a politikai viták során. A volt Jugoszlávia közös múltja és a szerbekkel fennálló nyelvi közösség nem éppen ragyogó tapasztalatai, valamint a globalizált világ kihívásai arra ösztönözték az állami döntéshozókat, hogy nyelvtörvényt alkossanak. Habár a törvény megalkotását a nyelvészek indítványozták, az ellenzék sugallatára a közéletben mégis olyan kép rajzolódott ki, mely szerint „nyelvvédelmi” törvényről és horvát nyelvi puritanizmusról lenne szó. A szuverenisták viszont nemcsak támogatták a törvény létrehozását, hanem felrötták a kormánynak azt is, hogy az túl sokat várt mindentől. Szerintük a kormánynak nem volt bátorsága megtenni ezt a lépést mindaddig, amíg Szerbia nem fogadott el hasonló törvényt. Tekintettel arra, hogy Szerbián kívül nyelvtörvényeket fogadtak el még Szlovéniában, Bosznia-Hercegovina szerb entitásában, Koszovóban és Magyarországon is, ezért ebben a tanulmányban az összehasonlító vizsgálat keretében igyekszünk rámutatni a délkelet-európai országok törvényeinek legfőbb jellemzőire.

Kulcsszavak: az 1790. évi horvát-magyar közjogi vita, a magyar-horvát nyelvi kölcsönhatások, a 2024. évi horvát nyelvtörvény, a délszláv államok és Magyarország hatályos nyelvtörvényeinek összehasonlító vizsgálata

Abstract

Since Croatia gained independence, the language issue has often been a major topic of political debate. The common past of the former Yugoslavia, the not-so-glorious experience of linguistic community with the Serbs, and the challenges of the globalized world have encouraged state decision-makers to enact a language law. Although the law was proposed by linguists, the opposition has created a public image that it is a law for “language protection” and Croatian “language puritanism”. Sovereignists, on the other hand, not only supported the law, but also accused the government of waiting too long. They believe that the government did not have the courage to take this step until Serbia had adopted a similar law. Since language laws have been adopted outside Serbia in Slovenia, the Serbian entity of Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Hungary, in this study, within the framework of a comparative study, we try to point out the main features of the laws of the Southeastern European countries.

Keywords: the Croatian-Hungarian public law dispute of 1790, Hungarian-Croatian linguistic interactions, the Croatian Language Act of 2024, a comparative study of the effective language laws of the South Slavic states and Hungary

¹ Dr. habil. Heka László PhD, ny. egyetemi docens, SZTE ÁJTK Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet, 6721 Szeged, Bocskai utca 10-12. <https://orcid.org/0000-0001-8561-2628>; e-mail: heka@juris.u-szeged.hu

² DOI: 10.59558/jesz.2026.2.16

I. Bevezetés

A horvát nyelv kérdése a magyar-horvát állami közösség idejére nyúlik vissza, amely Horvátország egyik sarkalatos alkotmányjogi és politikai témája maradt mindmáig. 2024-ben az országgyűlés (*Sabor*, ejtsd szábor) elfogadta a nyelvvédelmi törvényt, amelynek szükségességéről nemcsak szakmai, hanem sokkal inkább heves politikai viták zajlottak.

A horvát nyelv kérdése visszavezethető az 1790. évi magyar országgyűlésre (*diéta* vagy *diaeta*), amelyen a tekintetes karok és rendek hivatalossá óhajtották tenni a magyar nyelvet „a halott latin nyelv” helyett.³ Viszont a horvát követek és főrendek ezt határozottan elutasították. Mivel a király általában nem szentesítette az olyan törvényeket, amelyekhez a horvát követek (ketten az alsóházban, egy a felsőházban) nem adták a hozzájárulásukat, így kialakult „a horvát kérdésnek” nevezett, 1848-ig tartó közjogi vita. V. Ferdinánd király végül 1844. november 13-án szentesítette az 1843/1844. évi pozsonyi országgyűlés törvényeit, és ezután a hivatalokban magyarul folyt az ügyintézés (bár egyes vármegyék már ezt megelőzően is magyarul leveleztek a Helytartótanáccsal).⁴

A magyar nyelv bevezetését a horvátok (a szlovákokkal és más nemzetiségűekkel együtt) a magyarosítás fontos lépésének tartották, ezért elutasították a magyar karok és rendek javaslatát, hogy a Dráván túli területeken a horvát nyelvet tegyék hivatalossá. Ehelyett a délszláv összefogást tűzték ki célul, és a horvát nyelv helyett a *Sabor* 1847-ben a „népi”, illetve „nemzeti” (a „*narodna*” szó kettős jelentésű) nyelvet tette hivatalossá. Nevezték ezt a nyelvet még „illír”, illetve „jugoszláv” nyelvnek is, ami a nemzeten belüli megosztottsághoz vezetett. A horvátok döntő többsége természetesen horvát nyelvet beszélt, és azt akarta, hogy a hivatalos nyelvnek is horvát legyen a neve.

A horvát-magyar kiegyezési törvénycikk (1868:XXX. tc) horvátnak nevezte az előbb említett nyelvet, a Szerb-Horvát-Szlovén királyság idején a nyelv a három nemzet nevét viselte, míg a szocialista Jugoszlávia idején szerb-horvát nyelv megalkotására tettek kísérletet. Horvátország 1991. június 25-én proklamált függetlenségét követően a nyelvi kérdés megoldottnak látszott, mégis bő harminc évvel később a nyelvészek szükségesnek látták a nyelvvédelmi törvény létrehozását.

II. A magyar nyelv hivatalossá tétele

Johann Gottfried Herder közismert jóslata („da sind sie jetzt unter Slawen, Deutschen, Wlachen, und andern Völkern der geringere Teil des Landeseinwohner, und nach Jahrhunderten wird man vielleicht ihre Sprache kaum finden”)⁵ megmozdította a magyar nemzetet, így az értelmiség csakhamar nyelvújításba kezdett, és a magyar nyelv hivatalossá tételére törekedett. Ez azonban egyáltalán nem tetszett a testvérnemzetnek. A horvátok egyrészt ellenezték a magyar nyelv bevezetését, azt bizonygatva, hogy országuk nincs alárendelve

³ 1790/91. évi XVI. törvénycikk hogy a nyilvános ügyek intézésére idegen nyelv ne használtassék, a magyar nyelv pedig megtartassék. In Márkus Dezső (szerk.): Magyar Törvénytár, 1740–1835. évi törvénycikkek, II. Lipót 1790. évi decretuma, Budapest, 1901, 169–179. o.

⁴ Hajdu Lajos: A közjó szolgálatában. A jozefinizmus igazgatási és jogi reformjairól. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983, 81–114. o.; Szekfü Gyula: Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790–1848. Budapest, 1926.; Soós István: II. József német nyelvrendelete és a hivatalos Magyarország. In Bíró Ferenc (szerk.): Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből. Argumentum, Budapest, 2005, 261–301. o.

⁵ Herder, Johann Gottfried: Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. Schmidt, Gerhart, (szerk.), Löwit, Wiesbaden, 1971.

Magyarországnak, másrészt pedig a latint tartották a civilizált világ nyelvének, az alkotmányuk és jogaik megőrzése bizonyosságának. Sőt, valójában – az olaszok mellett – a horvátoknak van a legtöbb latin nyelvű műalkotásuk (főként Dalmáciában).⁶

A horvát-magyar közjogi vita keretében a magyar nyelv bevezetése mellett vitatott volt még az is, miként kerültek a magyar királyok a horvát trónra (meghódították-e Horvátországot vagy megállapodást kötöttek-e velük); hogy Horvát-Szlavónországok Magyarország tartományai-e (*partes adnexae*) vagy perszonális uniót (*socia regna*) alkottak-e hazánkkal; illetve, hogy Fiume, Muraköz és Alsó-Szlavónia horvát földek-e vagy Magyarország részei; végül, hogy a protestánsoknak a Dráván túli területeken is biztosítani kellene-e az egyenjogúságot.

A magyar nyelv használata bevezetésének kérdése olyan méretű ellenállásba ütközött, hogy csupán 54 év elteltével tudott megvalósulni a hivatalossá tétele. A horvát nép ekkorra teljesen elfordult a magyar szövetségesétől, amelyet elnyomóként bélyegzett meg. Pedig az 1790. évi országgyűlésre küldött követeknek és az alsóházban megjelenő horvát ítélőmesternek a *Sabor* feladatul adta, hogy teljes bizalommal forduljon Magyarországhoz, bízva rá ügyeit, és a testvérmemzettől kérje a „Török Horvátország” (a mai Nyugat-Bosznia) felszabadítását a török hódítás alól.⁷ Éppen ezért érte ennyire váratlanul a magyar országgyűlés indítványa a horvát rendeket és főurakat.⁸ Erdődy Nepomuk II. János gróf, horvát bán az indítványra reagálva 1790. szeptember 4-én kijelentette a híres „*Regnum regno non praescribit leges*” mondatát, majd Verhovác Miksa (Maksimilijan Vrhovac) zágrábi püspök is határozottan elutasította a latin nyelv eltörlésének szándékát.⁹

A magyar nyelv hivatalossá tétele hosszú ideig elhúzódott, és ezzel folyamatos politikai súrlódásnak adott okot. Az 1792. évi VII. törvénycikk a magyar nyelv tanításáról és használatáról előírta, hogy a magyar nyelv tanítása ez ország határai között „ezentúl rendes tantárgy legyen”, hogy „bizonyos idő lefolyása” után közhivatalt az ország határain belül csak olyanok nyerjenek, akik az elvégzett tanulmányaik mellett igazolni tudják a hazai nyelv ismeretét. Ami a „kapcsolt részeket” illeti, ott „rendkívüli tantárgy” lett a magyar nyelv oktatása, a magyar egyetemeken tanuló külföldiek pedig mentesek maradtak a magyar nyelv tanulásának kötelezettsége alól, amennyiben nem szándékoztak Magyarországon alkalmaztatást nyerni.¹⁰ A horvát gimnáziumokban heti két magyar nyelvórát tartottak, és erre a célra kézikönyvet nyomtattak *Institutionum Linguae et Litteraturae Ungaricae in usum scolasticae* címmel (idézve az 1803-as második kiadásból). A magyar rendek elsődleges célja tehát a latin nyelv hatályon kívül helyezése és a magyar nyelv bevezetése volt. Viszont Horvát-Szlavónországokban hozzájárultak (volna) a nemzeti nyelv „diplomáciai nyelvként” való elfogadásához. Ekkorára már horvát nyelven kinyomtatta Zrínyi Péter (Petar Zrinski) gróf Velencében (1660-ban) az *Adrianskoga mora sirena* nevű művet, emellett. Zrínyi IV Miklós a drávavásárhelyi (*Nedelišće*) nyomdájában az 1570 és 1590 közötti időszakban horvát nyelven

⁶ Sikirić, Zvezdana Assouline: Latinitet u hrvatskom društvu prve polovice 19. stoljeća. In Radovi Zavod za hrvatsku povijest, 41, Zagreb, 2009, 257–265. o.

⁷ A Saborról lásd: Heka László: A horvát Sabor (Szábor) jogtörténeti szerepe. In Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXII, Fasc. 8, [Szeged], 2002, 3–43. o. Illetve uő. Horvátország parlamentarizmusa a kezdetektől napjainkig. In Forvm, [Szeged], 2014/1, 99–118. o. Varga Szabolcs – Sokcsevits Dénes: A horvát szábor története. Országház Kiadó, Budapest, 2022.

⁸ Marczali Henrik: Az 1790/1-diki országgyűlés. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata. Új folyam (70–71). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1907.

⁹ Authentica versio Diarii Hungarici Autoritate Comitionim Regni procurata. Budae, Typis Regiae Unversitatis, 1791, 139. o.

¹⁰ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79200007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D26>

megjelentette az Újszövetséget és több vallási ihletésű könyvet, illetve a Tripartitum horvát nyelvű fordítását *Decretvm koteroga ie Verbewczi Istvan diachki popiszal ... od Ivanvssa Pergossicha na Szlouienßki iezik obernien* címmel.¹¹ Mindezek a könyvek olvasottak voltak és használták őket, a kapcsolt részekben a latin nyelvet mégis előnyben részesítették.

Habár általánosan elfogadott vélemény szerint a magyar rendek a nyelvi törvény elfogadásával magyarosítást akartak véghez vinni, mégis vannak ettől eltérő nézetek is. Mikó Imre például úgy tartja, hogy a nyelvi kérdés eleinte nem öltött nemzeti jelleget, mert a magyar rendek szabad kezet hagytak a horvátoknak arra, hogy országukban hivatalossá tegyék az anyanyelvüket. Egészen az 1825. évi országgyűlésig állt az ajánlat, hogy a testvérm nemzet mint autonómiával és saját területtel bíró *partes adnexae* hivatalos nyelvvé nyilvánítsa a horvátot.¹² Ők ezt elutasították, ami arra utal, hogy nem a nemzeti célt, hanem a rendit tartották szem előtt.¹³ A nemzeti egyenjogúságukra hivatkozva a horvát rendek kitartottak amellett, hogy Magyarországgal 1102-ben kötött szövetségük egyik alappillére a latin nyelv volt, így annak elhagyása az alkotmány megsértése lenne. Emellett a király nem tud magyarul, a nyelvet nem képes rövid időn belül megtanulni, az ország számára pedig végzetes lenne, ha nem tudná, milyen felterjesztések jutnak elé. Az ország több mint fele nem tud magyarul, a nyelvet sok magyar nemes ember sem tudja jól beszélni, többen beszélik a latint, mint a magyart.¹⁴ Az ebbéli érvelés hevében sikerült megsérteni a magyarságot azzal a megjegyzéssel, hogy könnyebb lenne hivatalos nyelvvé tenni a franciát vagy az olaszt, mert azok a „civilizált nemzetek” nyelvei, amíg a magyar irodalom nem létezik, csupán fordításokban van jelen.¹⁵

Az 1805. évi országgyűlésen a horvát követek azzal érveltek, hogy a „deák nyelv” egyidős az állammal, és hogy a horvátoknak éppen olyan joga van választani magának nyelvet, mint amilyen jog illeti a magyarokat. Ezt magyar részről nem cáfolták, de amikor a horvátok „saját” nyelvükről beszéltek, akkor az nem a horvát, hanem a latin volt. Márpedig a *diéta* a latin nyelv hatályon kívül helyezését tűzte ki célul. Ezért győzködte a horvátokat, hogy nekik nem kell elsajátítani a magyar nyelvet, kivéve a magyar dikasztériumokban alkalmazott horvátokat. A királyi feliratban az országgyűlés kiemelte, hogy a magyar nyelv használata összhangban áll az alkotmánnyal és az anyanyelv használatának ősi jogával.¹⁶ Ezután a király szentesítette az 1805. évi IV. törvénycíkkel *a magyar nyelv használatáról*, amely előírta, hogy a királyhoz, illetve a magyar királyi udvari kancelláriához küldött fölterjesztéseket hasábosan latin és magyar nyelven szerkesztik; továbbá, hogy a törvényhatóságok magyar nyelven levelezzenek a magyar királyi Helytartótanáccsal, a törvényszékeken és perekben pedig használják a magyar nyelvet. A magyar királyi Helytartótanács ugyanazon nyelven válaszoljon a

¹¹ András Dorottya: Werbőczy Tripartitumának horvát recepciója (Ivan Pergosic Decretuma és a Tripartitum modern kori recepciójának aktualitásai). In Jogtörténeti Szemle, 2014/4–2015/01. 13–18. o.

¹² Ladislav (László) Heka: Mađarsko-hrvatski spor oko jezika (Zašto hrvatski nije postao službeni jezik 1790. godine?) 78. o. In Croatica. Časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu. [Zagreb] Vol. XLIX, No. 69, 77–105. o., 2025.

¹³ Mikó Imre: A magyar államnyelv kérdése a magyar országgyűlés előtt 1790–1825. In Erdélyi Tudományos Füzetek, 160. sz. Erdélyi Múzeum Egyesülete, Kolozsvár, 1943, 6. o.

¹⁴ Naponként való jegyzései az 1790. esztendőben, felséges II. Leopold tsászár és magyar országi király által... rendelt, s... 1791. esztendőben... bé-fejezett magyar ország gyűlésnek. Buda: A Királyi Akadémia, Buda, 1791, 20. o.

¹⁵ Mikó: i. m. 10. o.

¹⁶ Naponként való jegyzései az 1805-dik esztendőben felséges második Ferents római császár, magyar és Csehország koronás királya által Posony sz. kir. városba Mindszent havának 13-dik napjára rendelt magyar országgyűlésének. Posony, Belnay György Aloys betűivel. (Két hasábosán, magyar és latin nyelven.).

törvényhatóságoknak, de a királyi *Curia* a magyar nyelven befejezett és hozzá föllebbezett perekben egyelőre nem köteles ugyanazon nyelven határozni.¹⁷

Az 1807. és 1811. évi országgyűlésen is hasonló jellegű viták zajlottak. A horvát érvelésekre, amelyek szerint a testvérmemzetnek gondot jelentene megtanulni a magyar nyelvet, a magyar követek azt válaszolták, hogy a latin nyelvet is meg kell tanulniuk, mert az sem az anyanyelvük. Ismét javasolták a horvátoknak, hogy mondjanak le a latin nyelvről, és a horvát nyelvet fogadják el hivatalosnak.¹⁸ A viták során arra az állításra, hogy a megszerzett és a királytól megerősített jogokat nem lehet a nemzettől megvonni, a Gömör vármegyei követ azt felelte, hogy Horvátország egy magyar vármegye nagyságú entitásként nem állhat útjába a magyar nemzet akarátának, a három szlavón vármegye pedig mindig is magyar volt. Ezután a horvát közjogi vita – a nyelvi és vallási jelleg mellett – területi színezetet is kapott, mert a horvát-szlavón követek ragaszkodtak ahhoz, hogy a három vármegye ősi idők óta a bán fennhatósága alá tartozott. Hiába próbálkoztak a mérsékelt hangnemben felszólalók utalni arra, hogy a két nemzet szoros együttműködését évszázadokon keresztül nem befolyásolta az a tény, hogy külön anyanyelveken beszéltek, a szakadás már kialakulóban volt.¹⁹

A nyelvi kérdés ismét előtérbe került 1827-ben, amikor az Országgyűlés elfogadta az 1827. évi XI. törvénycikket *a hazai nyelv művelésére föllálitandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról*.²⁰ Ezt követően a *Sabor* – nem kis meglepetésre – úgy határozott, hogy Horvátországban a magyar nyelv rendes tantárgy legyen.²¹ Az 1830. évi országgyűlésen megjelent horvát-szlavón követek a korábbiakhoz képest egészen más követutasítást kaptak. Ennek is köszönhetően megszületett az 1830. évi VIII. törvénycikk *a nemzeti nyelv használatáról*, amely előírja a magyar nyelv alkalmazását a királyi helytartótanácsi törvényhatóságoknál, a királyi *Curiához* föllebbezett perekben, a kerületi táblák és Magyarország határain belül létező vármegyei és városi bíróságok előtt, valamint, hogy az ország határain belül közhivatalokra csak a magyar nyelvet tudó egyén legyen alkalmazható, illetve, hogy ügyvédi vizsgálatra „ne bocsáttassék senki aki nem beszél jól a magyar nyelvet”. Ez a törvény is azonban csak „*intra limites regni*” volt érvényes, tehát Horvát-Szlavónországokban nem volt hatályos.

A közhangulat jelentősen megváltozott a reformkori országgyűléseken, amelyeken elhangzottak már olyan felszólalások is, miszerint, ha a horvátok nem mondanak le a latin nyelv hivatalos használatáról, akkor a végén majd a magyar nyelv lesz náluk is hivatalos.²² Az 1836. évi III. törvénycikk *a magyar nyelvről* elrendelte, hogy a Királyi Ítéletábla és a Királyi Udvari Főtörvényszék előtt hivatalos a magyar nyelv, a magyar nyelvű gyűlekezetekben pedig az anyakönyveket is magyarul vezessék.²³ Az 1840. évi VI. törvénycikk *a magyar nyelvről* rögzítette, hogy az országgyűlési és a köztörvényhatóságok feliratait egyedül magyar nyelven kell a királyhoz felterjeszteni, valamint, hogy a királyi Helytartótanács a törvényhatóságokhoz intézett utasításait magyar nyelven bocsássa ki. Az egyházi és a világ törvényhatóságok

¹⁷ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80500004.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D26>

¹⁸ Felsőleges Első Ferents ausztriai császár, magyar és cseh ország koronás királyától Pozsony szabad királyi városába 1811-dik esztendőben, kis-asszony havának 25-dik napjára rendeltetett Magyarország Gyűlésének Jegyzőkönyve. Pozsonyban. Wéber Simon Péter betűivel 1811. és 1812. I–III. köt, 356. o.

¹⁹ Mikó: i. m. 31. o.

²⁰ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=82700011.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D26>

²¹ Tarczay Erzsébet: Magyar iskolák Horvát-Szlavonországban. In Magyar Paedagogia, 1918, XXVII. évf., 2–3. szám, 99–115. o.

²² Szekfü Gyula: Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1926, 124. o.

²³ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=83600003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D27>

levelezései úgyszintén magyar nyelven folytatandók. Az olyan helyeken, ahol nem magyar nyelven tartanak szentbeszédet a gyülekezethez, három éven belül az anyakönyveket magyar nyelven kell írni.²⁴

A magyar nyelv hivatalossá tételének folyamata a *magyar nyelv[ről] és nemzetiségről* szóló 1844. évi II. törvénycikkkel fejeződött be, amely kimondta, hogy a királyi leiratokat magyar nyelven adják ki, valamint azt, hogy a törvényhozás, a közigazgatás, az igazságszolgáltatás és az oktatás nyelve a magyar. Csak a horvát-szlavónországi követek számára engedélyezett hatévi határidőt a magyar nyelv elsajátítására, addig ők használhatják a latin nyelvet. A horvát törvényhatóságok a magyarországi hatóságokkal magyar nyelven levelezzenek, fordítva pedig latin nyelven. Előírta továbbá, hogy a magyar nyelv a „kapcsolt részek” oktatási rendszerében fő- és középiskolákban tanult tantárgyak legyenek.²⁵ A magyar nyelv törvényesítésének napja (november 13.) az államiság fontos pillére, ezért hagyta jóvá az Országgyűlés 2011. szeptember 26-án azt a határozatot, amely az 1844. évi törvény elfogadásának napját a magyar nyelv napjává nyilvánította.²⁶

A magyar nyelv hivatalossá tétele után Horvát-Szlavónország(ok)ban folytatódott a nyelvkérdés körüli vita, amely erősen megosztotta a nemzetet. A három részből álló társország(ok)ban három nyelvjárást használtak, amelyek közül mindegyiket méltónak tartották a hivatalos nyelvvé történő avanszálláshoz: eredetileg horvát nyelvnek nevezték a tengerparton, mint Horvátország történelmi területén²⁷ beszélt nyelvet, a *csa* nyelvjárást pedig nem ritkán dalmát nyelvként is jegyezték.²⁸ Luxemburgi Zsigmond uralkodása idején, 1433-ban azonban Dalmácia a Velencei Köztársasághoz került, a kontinentális rész nagy területeit pedig az Oszmán Birodalom meghódította, ezért a horvát nemzet és állam neve kiterjedt a Dráva és Száva közötti területre, amelyet addig Szlavóniának neveztek (Zágráb, Varasd és Kőrös, valamint Dubica és Sana megyékre). Az ott beszélt *kaj*-nyelvjárást addig szlavón nyelvnek nevezték (a Tripartitum 1574. évi fordítása „szlavón nyelvű fordításként” lett feltüntetve a címlapon). A kapcsolt részeket 1558-tól a rendi gyűlési iratok is Horvát-Szlavónországok néven jegyezték, ezért a horvát nyelv ezután az ott beszélt *kaj*-nyelvjárás lett.

A 19. század elején a pánszláv mozgalom hatására, a délszláv érzelmű ifjúság által kezdeményezett *illír* mozgalom a „*što*” nyelvjárást népszerűsítette. A ragusai (Dubrovnik) irodalom nyelvezetére épült dialektust az akkori Szlavóniában, vagyis 1745 óta a bán fennhatósága alá csatolt Pozsega, Verőce és Szerém vármegyék területén beszélték. Mivel ez a dialektus sok hasonlóságot mutatott a szerb, a bosnyák és a montenegrói nemzet által beszélt nyelvekkel, ezért a délszláv mozgalom idején ezt tették hivatalos nyelvvé.

A jugoszláv érzelmű horvát ifjúság kezdeményezésére 1850. március 28-án öt horvát, két szerb és egy-egy szlovén író (nyelvész) aláírta a bécsi irodalmi egyezményt, azzal a céllal,

²⁴ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84000006.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D27>

²⁵ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84400002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D27>

²⁶ Lásd Andrassy György: A magyar nyelv és a magyar nyelvközösség jogi helyzete. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): A magyar nyelv jelene és jövője. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 64–90. o.; Nagy Noémi: A hatalom nyelve – A nyelv hatalma. Nyelvi jog és nyelvpolitika Európa történetében. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.

²⁷ Történelmi kontextus és kitekintés: Könyves Kálmán királyt Tengerfehérvárott koronázták meg 1102-ben.

²⁸ Ezt a nyelvet a sebenikoi (Šibenik) születésű polihisztor, filozófus, lexikográfus, Verancsics (Vrančić) Faustus, csanádi püspök, az 1595-ben megjelent ötnyelvű Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmat[i]cae et Ungaricae című szótárában az öt legelőkelőbb európai nyelv közé sorolta. A latin, olasz, német és magyar mellé a dalmát nyelvet („dalmaticae”) tekintette kontinensünk legtekintélyesebb nyelvének. Ezzel a szótárral a horvát lexikográfia európai viszonylatban is komoly helyet foglalt el.

hogy megállapodjanak a déli szlávok közös nyelvéről.²⁹ Nem nevezték meg a nyelvet horvátnak, nehogy magukra haragítsák a szerbeket, ezért csupán nemzeti (a „*narodni*” szó jelenthet népet és nemzetet egyaránt) nyelvként említik az iratokban. Az egyezményt azzal az elképzeléssel kötötték, hogy a déli szlávok egy népet alkotnak, amelynek szüksége van közös irodalomra és közös nyelvre, méghozzá két írásmóddal, latinnal és cirillel. Az aláírók egyhangúlag elismerték, hogy közös irodalmi nyelvként leghelyesebb és legjobb a déli nyelvjárást („*jug*” – dél) elfogadni, mert a legtöbb ember így beszél, és azért, mert ez áll legközelebb a régi szláv nyelvhez, szinte az összes népdalt ebben a nyelvben írták, valamint azért is, mert a régi ragusai irodalom alkotásai is ebben a nyelvben íródtak. Jóllehet köztudott volt, hogy Ragusa a horvát nyelv és irodalom, kultúra és diplomácia bölcsője, illetve, hogy valójában a tengerparton (Dalmáciában) és Hercegovinában beszélt nyelvről volt szó, a szerbek mégis elnevezték a nyelvet szerbnek, és azóta is vita folyik arról, hogy kié a nyelv. A bécsi megállapodás aláírása után mégsem jött létre a közös nyelv.³⁰ Egyrészt Szerbiában az egyházi-szláv (szerb-szláv) honosodott meg, Horvátországban pedig a három nyelvjárás közötti választás okozott belső feszültséget. Az ország központjában a *sto*-nyelvjárást „*vlach* nyelvnek” nevezték, a *kaj* dialektust pedig az igazi horvát nyelvnek tartották. Emellett a lakosság a nemzeti nyelvet horvátnak nevezte, viszont a délszláv eszmét hirdető értelmiség a „jugoszláv”, „illír” vagy egyszerűen csak „nemzeti” nyelv elnevezéseket preferálta. A nemzeten belüli megosztottságról tanúskodik Csengery Antal a „Hátrahagyott iratai” nevű kötetben. Mint Deák Ferenc jobbkeze és a magyar királyi bizottság titkára, Csengery részt vett a horvát-magyar kiegyezési tárgyalásokon. Mivel a magyar nyelv használata már törvényben garantált volt, a magyar bizottság a kiegyezési egyezményben nem akart foglalkozni a társországok által használt nyelv kérdésével. Ezzel kapcsolatban Csengery megjegyzi: „[a] magyar küldöttség annyira elismerte Horvátország, mint külön területtel bíró nemzet jogát saját nyelve használására, hogy ezt egyezmény tárgyává sem kívánta tenni.”³¹ A pesti küldöttség úgy vélte, hogy a horvátok maguk döntsék el közigazgatásuk nyelvét. Már a tárgyalások elején azonban a horvát bizottságon belül szakadás történt: egy nyolcfős magyarbarát többségre, és egy négyfős, délszláv érzelmű kisebbségre. Mint kiderült, a szakadás egyik oka éppen a nyelv elnevezése körüli nézeteltérés volt. Ezért kérte a horvát bizottság részéről Zsuvics József (Josip Žužić) államügyész a magyar *regnicolaris deputatio* segítségét abban, hogy a kiegyezési törvénycikk határozottan mondja ki: Horvát-Szlavónországokban a horvát a hivatalos nyelv. Erről Csengery így emlékezett vissza: „Nekünk is megvan nyelvkérdésünk: sуга hozzám fordulva Zsuvics. A rácok a szerb nyelv mellett izgatnak. Az egyezmény véget vet a vitának.”³² Csengery szavaiból kitűnik, hogy Deákék partnerek voltak e kérdésben, ezért ő Zsuvicsnak azt válaszolta: „Nekünk mindegy. Amint önöknek tetszik. Mi felvehetjük az egyezménybe.”³³

A pesti tárgyalások után a Saborban tárgyaltak az egyezményről, mert a horvát országgyűlésnek is el kellett fogadni az 1868:XXX. tc.-et (a horvátoknál 1868.évi I. tc.). A Saborban a horvát bizottság Zsuvics Józsefre bízta az egyezmény ismertetését, aki a horvát nyelv törvényesítését nagy vívmánynak tartotta. Ezzel kapcsolatban kifejtette: „...az országos küldöttség kisebbsége azt akarja, hogy hazánkban curialis nyelvül a szerb-horvát nyelv vetessék

²⁹ Aláírói: Ivan Kukuljević, Dimitrija Demeter, Ivan Mažuranić, Vinko Pacel, Stjepan Pejaković, valamint Vuk Stefanović Karadžić és Đuro Daničić, illetve Franc Miklošić.

³⁰ Vince, Zlatko: Putovima hrvatskoga književnog jezika: lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izbora. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb, 1990, 279–280. o.

³¹ Csengery Antal: Hátrahagyott iratai és feljegyzései. A Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1928, 215. o.

³² Csengery: i. m. 215. o.

³³ Uo.

föl. Tisztelt képviselő urak! Én elismerem hazánkban a horvát nemzetet, s a horvát nyelvet, elismerem benne és kívül a szerb nemzetet, s a szerb nyelvet is, mely utóbbi csak az elnevezésben, de a lényegében nem különbözik a horvát nyelvtől, de őszintén szólva szerb-horvát nyelvet nem ismerek, s hogy ilyen van, azt csak a kisebbség munkálatából tudtam meg, de kétlem, hogy ily nyelvnek feltalálását, a horvátok és szerbek finom nemzetiségi érzülete helybenhagyná.”³⁴

A kiegyezési törvénycikk hetven cikkelyéből öt rendelkezik a horvát nyelvről. Azok előírják, hogy az ország egész területén mind a törvényhozás, mind a közigazgatás és törvénykezés nyelve a horvát; hogy határai között a közös kormányzat közegeinek hivatalos nyelvül is a horvát nyelv állapíttatik meg; hogy a horvát hatóságok előterjesztései és beadványai a közös minisztérium által is elfogadandók, s azokra válasz ugyanazon nyelven adandó (56-58. §). A horvát nyelv használható a közös országgyűlésen, annak delegációjában (59. §), emellett a közös törvényhozás által elfogadott és a király által szentesített törvényeket horvát eredeti szövegben is kiadják, s a nevezett országok gyűlésének megküldik (60. §).

Mindkét ország elérte tehát céljait, törvényesítette a nyelvhasználatát. Ezután a Magyar Királyság elfogadta a nemzetiségi törvényt, de az általa garantált jogok, és a nyelvi politika elégedetlenséget váltott ki a nemzetiségek köreiből, akik erőszakos magyarosítással, asszimilációs kísérletekkel vádolták a magyar kormányt.³⁵ A törvény rendelkezései nem vonatkoztak Horvát-Szlavónországra, amit a 29. § explicite ki is mond: „Ezen törvény rendeletei a külön területtel bíró s politikai tekintetben is külön nemzetet képező Horvát-, Szlavon- és dalmátországra ki nem terjednek, hanem ezekre nézve nyelv tekintetében is azon egyezmény szolgálandó szabályul, mely egyrészt a magyar országgyűlés, másrészt a horvát-szlavon országgyűlés között létrejött, s melynél fogva azok képviselői a közös magyar-horvát országgyűlésen saját anyanyelvükön is szólhatnak.” Ennek ellenére a horvátok is vádolták (ma is vádolják) a jogszabályt a többi nemzetiséghez hasonlóan az erőszakos magyarosítással, asszimilációs kísérletekkel.

Sokkal nagyobb gondot jelentett a társországok számára a délszláv érzelmű ellenzék, amely a horvát-szerb (szerb-horvát) nyelv mellett kardoskodott. Amikor a 20. század elején a Horvát-Szerb Koalíció átvette az ország irányítását, a szerbbarátság opció teljesen kiszorította a magyar érzelmű politikai tényezőket a hatalmi pozíciókból. Velük együtt a horvát nyelv is egyre hátrébb szorult. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság idején a nyelvet szerb-horvát-szlovénnek nevezték, ami nonszensz, mert a szlovén nyelv ugyan közel áll a horvát *kaj* nyelvjáráshoz, de a szerb nyelvhez kevésbé hasonlít. A hivatalos nyelv valójában a szerb volt, függetlenül attól, hogy nem így nevezték. A Jugoszláv Királyság idején még jobban erősödött a szerb nyelv elterjedése az államigazgatásban, igazságszolgáltatásban, amíg a hadseregben már 1918 óta hivatalos nyelvként szolgált.

III. A magyar és a horvát nyelv kölcsönhatásai

Ma már többnyire csak a nyelvtudósok számára ismert a magyar nyelv hatása a horvátra, de senki nem vizsgálta meg azt, hogy a magyar államnak mekkora befolyása volt Horvátországra az állami-politikai fogalomtár kialakulásában és gondolkodásmód elsajátításában. Ezt azért tartjuk fontosnak kiemelni, mert a politikai nemzet eszmerendszere, a

³⁴ Pesti Napló 1868. 236-5540. sz. Pest, 1868. X. 14. szerda.

³⁵ 1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában.

nyelvi purizmus, az idegen hatások kiküszöbölése csupán a horvátokat jellemzik, a többi délszláv nemzet különösebb ellenállás nélkül befogadja a globalizált világ hatásait vagy jövevény szavait. Ennek a felfogásnak a kialakulásában kétségtelenül komoly befolyása volt a nyolc évszázados közös múltnak, amely kölcsönhatás természetesen kétirányú volt.³⁶ A honfoglaló magyarság az itt élő horvátoktól (szlovénoktól) átvette a már meglévő fogalmakat az államigazgatás (*király, megye, perel, poroszló, tömlöc, zálog*), az egyházi terminológia (*keresztény-keresztén, szent, vecsernye*), egyes mesterségek (*malom, molnár, gát, garat*), a katonai élet (*betyár, pribék, rab, strázsa, vitéz*), valamint a földművelés (*zab, bab, széna, répa*) terén.³⁷ Miután Horvátország a Magyar Királyság része lett, e hatás iránya megváltozott, és a magyar szavak honosodtak meg legfőképpen a jog, valamint a társadalmi élet, az öltözködés és a szórakozás fogalomkörében. Ez a hatás sokkal nagyobb méretű volt a középkori Szlavóniában, tehát a *kaj* nyelvjárás területén (Zágráb, Varasd és Kőrös), amely mindig is szoros interakcióban volt Magyarországgal, ám kisebb mértékben tapasztalható a sokáig török fennhatóság alatt álló Szlavóniában, és még kevésbé Dalmáciában.³⁸

Az egységes irodalmi nyelv standardizálásának útján a dualizmus korszakában a horvátoknak az új terminológia megalkotására volt szükség az iskolaügy, az egyes tudományágak, a jog, a vasút, a posta és a katonaság terén.³⁹ A németül, magyarul és horvátul készült katonai szolgálati és gyakorlati szabályzatok, valamint a törvénytörvények, a vasút és a posta szabályzatait és rendeleteket magyarról fordították horvátra. Mivel a horvátok nem szívesen vettek át idegen szavakat, ezért a német vagy a magyar mintát követték, olykor tükörfordításként. Érdekes módon éppen ezek közül a magyar szavak közül némelyek váltak „problémássá” a szocialista Jugoszlávia idején. A *časnik* (tiszt), *brzov* (sürgöny), *zrakoplov* (repülő), *domobran* (honvéd), *satnik* (százados), *redarstvenik* (rendőr), *javni bilježnik* (közjegyző), *povjerenstvo* (bizottság), *zemljopis* (földrajz), *glazba/glazbenik* (zeneszerző), *potpora* (támogatás), *putovnica* (útlevél) kifejezések helyett a szerb nyelvbe átvett német szavak részesültek előnyben: *oficir, telegram, avion, kapetan, milicajac, komisija, geografija, muzika/muzičar, podrška, pasoš*.

IV. A horvát nyelv kihívásai

A délszláv összefogás lényegében nem új találmány volt, mert a Katolikus Egyház már a 17. századtól támogatta olyan közös nyelv létrehozását, amely a pravoszláv (ortodox) vallású balkáni szlávokat is közelebb hozná a Római Katolikus Egyházhoz.⁴⁰ Mivel az egész délszláv térség az egykori *Illyricum* területén húzódott meg, ezért kézen fogható volt ezt a nyelvet illír névvel illetni. Giacomo Micaglia (horvátul Jakov Mikalja) alkotta meg az első *što* nyelvjárásról alapuló, *Thesaurus linguae illyricae* (Loreto, 1649, Ancona, 1651) című horvát-olasz-latin

³⁶ Hadrovics László: Magyar és déli szláv szellemi kapcsolatok. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1944, 5. o.

³⁷ Nyomárkay István: Nyelvi kölcsönhatás a szavak tükrében: a magyar-horvát nyelvi kapcsolatok múltja és jelene. Székfoglaló előadások a Magyar Tudományos Akadémián. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2014, 12. o.

³⁸ A horvát nyelvbe átvett leggyakoribb magyar szavak: *ašov, bar, baršun, bitanga, bunda, cifra, cikla, cipela, čarda, čardaš, čipka, dičiti, dika, doboš, gazda, gulaš, hajduk, jarak, karika, kartaš, kip, kočijaš, kočije, kopča, korov, lampas, lanac, lepinja, lopov, možar, orijaš, palačinka, paprikaš, remek, roštilj, salaš, soba, šator, šogor, tabor, tanjur, toranj, varoš, vašar*.

³⁹ Nyomárkay: i. m. 13. o.

⁴⁰ Jambressich, Andreas: Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica Locuples. Zagrabiae, 1742.

szótárt. A horvát nyelv első standardizálási kísérletei a 17. századra vezethetők vissza, amikor Bartul Kašić (*Bartholomaeus Cassius, Bartolomeo Cassio*) jezsuita pap, a „horvát nyelv atyja”, megalkotta az első horvát („illír”) nyelvtankönyvet (*Institutionum linguae Illyricae libri duo*; Róma, 1604) a *što* nyelvjárás alapján, de sok „*ča*” nyelvjárási elemmel. Misszionárius papként Kašić a török hódoltság alatt álló Bosznia, Szlavónia, a mai Vajdaság és Szerbia területén járt és tapasztalta, hogy azokon a *sto* nyelvjárás a legelterjedtebb. Az 1609-től Ragusában tevékenykedő misszionárius – Ragusa nyelvezetét szem előtt tartva – különböző egyházi fórumokon javasolta, hogy a *sto* nyelvjárás legyen a déli szlávok közös nyelvének az alapja.

Dalmácia 1433 óta előbb Velence, majd – 1805 és 1813 között – francia uralom alatt állt. Ennek ellenére az ottani lakosság nem veszítette el nemzeti identitástudatát, éppen ezért indította meg Vincenzo Dandolo, a francia uralkodó velencei kormányzója 1806-ban az első horvát nyelvű (valóban kétnyelvű) lapot *Il Regio Dalmata – Kraglski Dalmatin* címmel. Horvát-Szlavónországok területén viszont a létrehozott kulturális-nyelvi intézmények rendszerint az illír nevet kapták meg: 1836-ban jött létre az Illír Olvasókör (*Čitaonica ilirska*), 1842-ben pedig a Matica ilirska (ma Matica hrvatska). Az illír mozgalom vezetői között a szegedi piaristák volt tanítványa, Vjekoslav Babukić állította össze az *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* (A szláv-illír nyelvjárás nyelvtanának alapja) és az *Ilirska slovnica* (Illír nyelvtan, Zágráb, 1854) című műveit, Antun Mažuranić pedig a *Temelji ilirskog i latinskog jezika za početnike* (Az illír és latin nyelv alapjai kezdők számára) című nyelvtant (Zágráb, 1839, és 1842). Az illír nyelv 1843-ban történt betiltása után azt mindenütt a jugoszláv megjelölés helyettesítette. E névvel jött létre 1867-ben a mai Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia is.

A horvát nyelv elnevezést csak a Magyar Királyságon belül ismerték el, a dualista monarchia osztrák felében a nyelvet szerb-horvátnak nevezték, és a horvátokat is a szerbekkel közösen írták össze (mint a szerb-horvát nyelvet beszélőket). Éppen ezért a délszláv állam keletkezésével a horvát nyelv természetes fejlődése megállt, a nyelvet szerb-horvát-szlóven, illetve jugoszláv nyelvnek nevezték, valójában pedig szerb nyelvet használtak az oktatásban, közigazgatásban, hadseregben egyaránt.

A II. világháború alatt fennállt Független Horvát Állam (Nezavisna Država Hrvatska, NDH) bevezette a nyelvi purizmust, és eltörölte a horvát nyelvből mindazokat a fogalmakat, szavakat és kifejezéseket, amelyek átkerültek a szerb nyelvből, betiltotta a cirill betűk használatát stb.,⁴¹ ami ellenreakciókat váltott ki a háború után. Tito Jugoszláviájában (Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság, JSZSZK) a horvát szókincstár nem kis hányada „nemkívánatos” vált, azokat „usztasa” (fasiszta) szavaknak tartották, és használatuk nem volt célszerű; lényegében betiltották őket. Talán érdekes megemlíteni, hogy ezek nagy része a közigazgatásban, illetve a hadseregben használatos kifejezés volt, ráadásul nem ritkán a magyar szavak tükörfordításai. A horvát nyelvbe úgy kerültek át, hogy a magyar kormányon belül működő horvát-szlavón-dalmát minisztérium minden kormány által hozott határozatot hivatalosan lefordított horvát nyelvre, illetve az Országgyűlés által hozott törvényeket is horvát nyelvű változatban alkalmazták a társországokban.

Az 1945-ben megalakult szövetségi államban – a párt és a kormány utasítására – nemcsak az elnevezésben, hanem a valóságban is szerb-horvát nyelvű grammatikát, szótárt és

⁴¹ Klaić, Bratoljub A.: Koriensko pisanje, Hrvatski državni ured za jezik. Zagreb, 1942.; Samardžija, Marko: Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Zagreb, 2008.; Samardžija, Marko: Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Zagreb 1993.; Samardžija, Marko: Jezični purizam u NDH. Savjeti Hrvatskog državnog ureda za jezik, Zagreb, 1993.; Matković, Hrvoje: Povijest Nezavisne Države Hrvatske, Zagreb, 1994.

helyesírási szabályzatot igyekeztek létrehozni. Ennek első lépését az 1954. évi ún. Újvidéki Határozat (*Novosadski dogovor*) jelentette, hiszen annak alapján az országban egységes hivatalos nyelv „született”, a „szerbhorvát”. A 25 nyelvész és író által (18 szerb és 7 horvát) aláírt egyezményben a felek abban állapodtak meg, hogy a szerbek, horvátok, montenegróiak és bosnyákok közös nyelve a szerbhorvát, „amelyet horvátszerbnek is lehet nevezni”, és amelynek két irodalmi változata van, a szerb és a horvát.⁴² Ugyanakkor közös szótár kiadását is elhatározták. 1960-ban a *Matica srpska* és a *Matica hrvatska* egyesületek közös helyesírási szabályzatot hoztak létre⁴³, de annak megvalósítása csak részben sikerült.⁴⁴ A *Matica hrvatska* nevű közművelődésű egyesület 1967-ben megszerkesztette „A horvát irodalmi nyelv helyzetéről és elnevezéséről szóló nyilatkozatot” (*Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*), amelyet aláírtak a legtekintélyesebb tudományos és irodalmi intézmények, valamint a legkiválóbb horvát nyelvészek, írók és más közéleti személyiségek.⁴⁵ A nyilatkozat kifejtette, hogy két önálló nyelvről van szó, és azokat nem célszerű mesterségesen egyesíteni. Követelte a horvát irodalmi nyelv következetes használatát az iskolákban, az újságírásban, a közéletben és a politikai életben, a rádióban és a televízióban, valamint azt is, hogy a köztisztviselők, tanárok és közalkalmazottak – származásuktól függetlenül – Horvátországban hivatalosan csakis a horvát nyelvet használják.⁴⁶ A nyilatkozatot Belgrádban elvetették mint a horvát „nacionalizmus” termékét.⁴⁷ Négy évvel később az egyetemisták kezdeményezésére kitört a „Horvát Tavasz” nevezett nemzeti-politikai-gazdasági és kulturális jellegű mozgalom, amelyet a központi kormány vérbe fojtott.⁴⁸ Ugyanekkor megjelent „*A horvát nyelv helyesírása*”, amelyet nemsokára betiltottak,⁴⁹ a példányait pedig megsemmisítették.⁵⁰ Ezt a művet Londonban adták ki ismét, és titokban terjesztették Horvátországban a többi

⁴² Izjava o jedinstvu i varijantama hrvatskosrpskoga književnog jezika [Znanstvenog kolektiva Instituta za jezik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Zagreb]. Jezik, Zagreb, 1966., br. 5, 131–133. o. Lásd még: Brozović, Dalibor: Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika, Školska knjiga, Zagreb, 2008, 10. o.

⁴³ Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom. Izradila Pravopisna komisija. Stilizaciju teksta dali Ljudevit Jonke i Mihailo Stevanović. Matica hrvatska–Matica srpska, Zagreb–Novi Sad, 1960.

⁴⁴ Zaključci plenuma Društva književnika Hrvatske o problemima suvremenog jezika hrvatske književnosti, znanosti, školstva i sredstava masovne komunikacije. In Jezik, Zagreb, 1966., br. 5, 129–130. o.; Rezolucija Zagrebačkog lingvističkog kruga [Hrvatskog filološkog društva]. In Jezik, Zagreb, 1966., br. 5, 130–132. o.; Saopštenje Matice srpske o pitanjima oko izrade Rečnika srpskohrvatskoga književnog jezika. Letopis Matice srpske, knj. 407, sv. 1, Beograd, 1971, 1–13. o.; Brozović, Dalibor: Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti. In Flaker, Aleksandar – Pranjić, Krunoslav (szerk.): Hrvatska književnost u evropskom kontekstu, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978, 9–[83]. o.

⁴⁵ Forrás: Telegram. Jugoslavenske novine za društvena i kulturna pitanja, broj 359 od 17. ožujka 1967. Vö. Pavičić, Josip: Drugi narodni preporod. In Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. Građa za povijest Deklaracije. Pripremila Jelena Hekman. Matica hrvatska, Zagreb, 1997, 145–150. o.

⁴⁶ Bagić, Krešimir: Uvod u sedamdesete. In Mićanović, Krešimir (szerk.): Povijest hrvatskoga jezika. Književne prakse sedamdesetih. Zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole. Zagrebačka slavistička škola, Zagreb, 2010, 125–147. o.

⁴⁷ Izvještaj o stanju u Savezu komunista Hrvatske u odnosu na prodor nacionalizma u njegove redove (Izvještaj je usvojen na 28. sjednici Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, 8. svibnja 1972. godine). Zagreb: Informativna služba CK SKH, Zagreb, 1972.

⁴⁸ Lásd inter alia: Tripalo, Miko: Hrvatsko proljeće. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb: 2001.; Smith, Anthony D.: The Ethnic Origins of Nations, Blackwell Publishers, Oxford, Malden, Massachusetts, 1999.; Jakovina, Tvrtko (szerk.): Hrvatsko proljeće 40 godina poslije. Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012.

⁴⁹ Osnovni priručnici hrvatskog jezika na temelju hrvatskih vrela. Izjava Matice hrvatske u povodu saopćenja Matice srpske. Jezik, 1971., br. 3, 72–74. o.

⁵⁰ Lásd Babić, Stjepan: Hrvatski jučer i danas, NIP Školske novine, Zagreb, 1995.

„államellenes” emigráns publikációval együtt. A Horvát Tavasz hatására 1974-ben megszületett az utolsó jugoszláv alkotmány, amely hivatalos nyelvként megkülönböztette a szlovén, a horvát, a szerb és a macedón nyelveket, és elismerte azok egyenrangúságát. Ezt követően az országgyűlésben elfogadott minden törvényt négy hivatalos nyelven jelentették meg. A „horvát vagy szerb” elnevezés csak Horvátországban volt érvényes (az iskolai bizonyítványokat is így bocsátották ki), viszont a Vajdaságban, Szerbiában, Bosznia-Hercegovinában és Montenegróban, illetve külföldön és a diplomáciai kommunikációban a nyelv neve továbbra is szerb-horvát maradt.

A JSZSZK felbomlásának előestéjén, 1988. december 7-én a szövetségi Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította a fenti nyelvi rendelkezést, mert álláspontja szerint az „kizárja a horvátországi szerbek nyelvét.”⁵¹ Ekkorra a szerb állami-politikai vezetés megszüntette Koszovó és Vajdaság autonómiáját, rajtuk kívül Montenegróban is bábkormányt neveztetett ki. A föderáció már nem volt képes alkotmányosan működni, ezért a Sabor 1989-ben elutasította a szövetségi AB határozatát.

Az 1991. május 19-i függetlenségi népszavazás után a Horvát Köztársaság június 25-én kikiáltotta függetlenségét.⁵² Ezután történt meg a horvát nyelv valódi elválasztása a szerbtől. A nyelv szókincstárába visszakerültek a „tiltott szavak”, az angol és más nyelvek jövevény szavait pedig horvát kifejezésekkel helyettesítették. 2008-ban a nemzetközi normarendszerben is elkülönítették a horvát nyelvet a szerbtől.⁵³ Horvátország 2013-ban az EU tagja lett, a horvát nyelv pedig az Európai Unió egyik hivatalos nyelvévé vált. Mivel a horvát nemzet Bosznia-Hercegovina egyik államalkotó tényezője, ezért a horvát ott is hivatalos nyelv (a szerb és a bosnyák mellett).⁵⁴

A szlovéniai, a horvátországi és a bosznia-hercegovinai háborúkat 1995-ben lezáró Daytoni békeszerződés meghozta a kibékülést a népek között, de a nemzeti identitás és a nyelv kérdése továbbra is szoros kapcsolatot jelent minden egyes nemzet esetében. Mindezt figyelmen kívül hagyva 2017-ben a Balkán térségben megjelent egy külföldi projekt, amely megcélozta tudományosan „bebizonyítani”, hogy a horvát, a bosnyák, a szerb és a montenegrói nyelvek közös nyelvet alkotnak.⁵⁵ Ennek érdekében konferenciát is szerveztek, amelynek zárónyilatkozatát közel kétszáz, Jugoszlávia utódállamaiban élő közéleti személy (Horvátországban parlamenti képviselők is) írta alá. Habár a sajtóban nagy visszhangot kapott a kezdeményezés, mégis gyorsan megbukott. Azonban a hasonló kísérletek, illetve az egyes szerb tudományos körökben fennálló igény a ragusai irodalom elsajátítására, a horvát tudományos intézményeket arra ösztönözte, hogy indítványozzák az államtól a nyelv védelmét

⁵¹ Španović, Srđan: Kvadratura jugoslavenskog kruga, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1989, 50. o.

⁵² A szavazópolgárok 83,56 százaléka voksolt, akik közül 93,24 % a függetlenségre szavazott. Lásd Report on the referendum held in the Republic of Croatia by the Republican Commission for the Implementation of the Referendum of 22 May 1991. http://www.izbori.hr/arhiva/pdf/1991/1991_Rezultati_Referendum.pdf (downloaded: May 22, 2014). A szerző a pélmónostori járás ötagú, etnikailag vegyes (két horvát, két szerb, egy magyar) bizottság magyar tagja volt, aktív résztvevője az első többpárti választásoknak és a függetlenségi népszavazásnak.

⁵³ Codes for the Representation of Names of Languages. Codes arranged alphabetically by alpha-3/ISO 639-2 Code https://www.loc.gov/standards/iso639-2/php/code_list.php

⁵⁴ Šipoš, Sven – Miloš, Irena: Hrvatski jezik kao jezik prava Europske unije: primjer (kiber)sigurnosti s pravne i terminološke strane, Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika, Vol. 8, No. 2, Zagreb, 2021, 8–9. o.

⁵⁵ Kordić, Snježana: Ideology Against Language: The Current Situation. 2024. Ideology Against Language: The Current Situation in South Slavic Countries, 174. o. In Nomachi, Motoki – Kamusella, Tomasz (szerk.): Languages and Nationalism Instead of Empires. Routledge Histories of Central and Eastern Europe. Routledge, London, 2023, 284. o.

biztosító törvény megalkotását. Így született meg a 2024. évi horvát nyelvtörvény. Az ügyet támogatók szerint a törvény bizonyítéka annak, hogy végleg megbukott az a több évtizedes kísérlet, amely a nyelvhasználatok alapján mesterséges nyelvet szándékozott létrehozni, és annak alapján közös jugoszláv nemzetet megalkotni. Szerintük az anyanyelv nem csupán kommunikációs eszköz, hanem az egyik legerősebb identitáshordozó és identitásközvetítő tényező, amely összekapcsolja a beszélőket, közösségi tudatot teremt, és hidat képez a múlt és a jelen között.

V. Társadalmi vita a nyelvtörvény szükségességéről

Speciális nyelvi törvények léteznek Franciaországban, Magyarországon, Svédországban, Lengyelországban, Szlovákiában, Szlovéniában, Romániában, Észtországban, Litvániában, Lettországon, Máltán, Belgiumban, Finnországban, Svájcban (kantonális szinten), Spanyolországban, Írországon, valamint az EU-n kívüli európai országok közül például Oroszországban, Ukrajnában, Fehéroroszországban, Észak-Macedóniában, Szerbiában, Koszovóban és még számos másik helyen.

Horvátország függetlenedése után a jobboldali kormány a horvát nyelv ápolását és védelmét az ország egyik sarkalatos kérdésének tartotta. 1998-ban létrehozta a Horvát Alapnyelvi Normát Szabályozó Tanácsot, melynek tagjai az ország legtekintélyesebb nyelvtudósai voltak. Amikor 2000-ben az ország irányítását átvette a bal-liberális koalíciós kormány, számára a nyelvi kérdés másodlagos lett. Úgy vélte, hogy a „nyelvi puritanizmus kontraproduktív”, és előnyösnek tartotta azt a tényt, hogy húszmillió ember egy nyelvet beszél, vagy legalább megért; egyébként pedig „semmi sem veszélyezteti a horvát nyelvet”. 2012-ben, az újabb kormányváltás során ismét kormányzó Szociáldemokrata Párt (a Kommunista Párt jogutódja), a Horvát Nyelv és Nyelvtudományi Intézet igazgatójának beleegyezésével, feloszlatta a fenti tanácsot, melynek élén kontinensünk egyik legtekintélyesebb szlavista nyelvtudósa, Radoslav Katičić akadémikus állt.⁵⁶ Ezzel ellehetetlenítette a tanács által tervezett – az európai minták alapján készült – nyelvvédelmi törvény létrehozását.⁵⁷ Mivel 1990 óta csak két – négyéves – ciklusban nem volt hatalmon a jelenleg is (2016 óta) kormányzó jobb-közép beállítottságú Horvát Demokratikus Közösség (HDZ), a szuverenisták nem ritkán bírálják őket azért, mert „eddig nem mertek” nyelvtörvényt alkotni. Erre csak azután vállalkoztak, miután Szerbia és a boszniai szerb entitás törvényesítette a szerb nyelv és a cirill betűs írás védelmét.

A horvát nyelv védelmét szükségessé tették a globalizált világrend kihívásai. A társadalom nem kis része igényelte az állam beavatkozását a nyelvi kérdésben, legfőképpen a közmédia területén; mások viszont azzal érveltek, hogy a tiltás semmit sem oldhat meg. A nyelvészek azonban arra figyelmeztettek, hogy a hirdetések, TV-adások, sorozatok elárasztották a közbeszédet az azokban elhangzott angol kifejezésekkel együtt. *Benefit, blog, bookmark, brand, braindrain, break, bullying, chat, celebrity, cost-benefit, case study, cruiser;*

⁵⁶ A zágrábi születésű akadémikus 1977-től nyugdíjba vonulásáig a Bécsi Egyetem szláv filológia professzora volt, 1978-tól 1987-ig a Bécsi Szlavisztikai Intézet vezetője, 1998-tól pedig a Bécsi Egyetem professor emeritusa. Rendes taja volt a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémiának (1986-tól), az Osztrák Tudományos Akadémiának (1989-től, és az akadémia Balkán Bizottságának elnöke is), a Bosznia-Hercegovinai és a Norvég Akadémiának, az Academia Europaeának, valamint az Accademia dei Linceinak (Olaszország) és a Koszovói Tudományos és Művészeti Akadémiának.

⁵⁷ Grčević, Mario: Jezično planiranje i Zakon o hrvatskom jeziku. In Filologija [Zagreb], Vol. 78, 2022, 35–50. o. <https://dx.doi.org/10.21857/yk3jwhn329>

e-mail, dealer, event, factoring, fake news, fashion week, hostess, last minute, leasing, life coach, link, looser, mainstream, mobbing, monitoring, nick, party, shopping, shopping center, stage, tender, website, vagy a nálunk is oly divatos *abusus* szavak kiszorították a használatból a horvát kifejezéseket. Jóllehet az alkotmány 12. cikkelye előírja, hogy az országban a horvát nyelv hivatalos használatban van, még sincs megfelelő és átfogó jogi szabályozás, amely kötelezné a társadalmi résztvevőket a horvát nyelv használatára a kölcsönös interakciókban, legfőképpen a nyilvános kommunikációban. A leginkább az üzleti világban használt idegen szavak – melyek gyakran csupán kölcsönzött szavak és kifejezések – melyek alkalmatlanok a közbeszédre történő használatra vagy szakszerűtlenül építik be a horvát nyelvbe, az anyanyelv torzításához vezetnek. Legnagyobb problémát a média által használt nyelvezet jelent: a tévesen használt nyelvi kifejezések azokban a televíziós hírműsorokban, amelyeknek a nyelv tisztaságát kellene tükrözni. A nyelv helytelen használata egyes speciális törvények esetében is félreértéseket okozhat. Mindezekért a lingvisták nem kis hányada indítványozta a nyelvvédelmi törvény létrehozását, azzal érvelve, hogy az anyanyelv kijelöli az ember útját, amelyen keresztül belép a társadalomba, megteremti a közösségének kultúráját, és megalapozza értelmi képességeinek fejlődését.

Az 1992. január 15. óta független Horvátország ismét visszanyúlt a nyelvi hagyományaihoz, kibővítve szókincstárát nemcsak a régi fogalmakkal, hanem a modernizáció során megvalósult technológiai, gazdasági, politikai és jogi fejlődés által generált új szavakkal is. Az ún. nyelvi puritanizmus vádját a nyelvészek tagadják, azt állítva, hogy az idegen szavak szimpla átvétele helyett sokkal célszerűbb megfelelő horvát kifejezéseket alkotni. Ugyanakkor ezáltal a horvát nyelv egyre távolodik a szerb/bosnyák/montenegrói nyelvektől, így a mai fiatalok már kevésbé értik meg egymást.

Természetesen a horvát társadalmon belül nem kis számban vannak azok, akik úgy tartják, hogy semmi szükség sincs a nyelvnek az állam által törvények útján biztosítani célzott védelmére. Ehelyett engedni kellene annak szabad fejlődését, mert az alkotmány amúgy is előírja, hogy az országban a horvát nyelv a hivatalos.⁵⁸

A többség álláspontja szerint azonban a nyelvi törvény elfogadásával Horvátország valójában azon számos európai országhoz csatlakozott, amelyek rendelkeznek nyelvtörvénnyel, vagy a nyelv hivatalos használatáról szóló törvénnyel. Emellett az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete – az UNESCO – 1999. november 17-i közgyűlésének határozata alapján 2000 óta minden évben február 21-én tartják meg az anyanyelv nemzetközi napját, amelynek célja a multikulturalizmus és a nyelvi sokszínűség előmozdítása, valamint a nyelvhasználat ösztönzése az örökség és a kultúra megőrzése érdekében.⁵⁹ Ezt a határozatot a 2002. évi állásfoglalásában üdvözölte az ENSZ közgyűlése is.⁶⁰ 2009. május 16-án az ENSZ A/RES/61/266. számú határozatával felszólította a tagállamokat, hogy „támogassák, őrizzék meg és védjék a világ népei által használt összes nyelvet”.⁶¹

A lefolytatott vitát követően 2024. január 26-án a Sabor 95 igen, 17 nem szavazat és 10 tartózkodás mellett elfogadta a törvényt. A kérdés súlyáról sokat tanúskodik az a tény, hogy a

⁵⁸ Ustav Republike Hrvatske. Narodne novine, No. 56/90, 135/97, 8/98, 113/2000, 124/2000, 28/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14.

⁵⁹ Draft report of Commission II. Conference: UNESCO. General Conference, 30th, 1999 [1727]

Document code: 30 C/62 + ADD. & CORR., 30 C/COM.II/3. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000117961.page=38>

⁶⁰ Resolution adopted by the General Assembly [without reference to a Main Committee (A/56/L.44/Rev.2 and Corr.1)] 56/262. Multilingualism. <https://docs.un.org/en/A/RES/56/262>

⁶¹ General Assembly. Resolution adopted by the General Assembly on 16 May 2007 [without reference to a Main Committee (A/61/L.56 and Add.1)] 61/266. Multilingualism. <https://docs.un.org/en/a/res/61/266>

151 képviselő közül 122 fő szavazott.⁶² Az ilyen magas részvételi arány csak az ország legfontosabb kérdéseiben fordult elő. Érdekes módon, a törvény kihirdetése után az addigi nemzeti-világnézeti villongások/eszmecsere megszűnt, a nyelvi kérdések ismét visszakerültek a nyelvészek szakmai köréhez. A jobboldali politikai pártok (beleértve az ellenzékieket is) a viták hevében még „jugoszlávoknak” nevezték a nyelvi kérdésben közömbös politikai ellenfeleiket, ami manapság ugyanolyan szitokszó, mint a kommunizmusban volt a „nacionalista” megbélyegzés.

VI. A horvát nyelvről szóló törvény

A 2024. évi törvénycikk kimondja, hogy a horvát nyelv a nemzeti identitás és kultúra alapvető alkotóeleme, és az a nyelv, amelyen az országban a szóbeli és írásbeli kommunikáció zajlik. Mivel a horvát nemzet államalkotó tényező Bosznia-Hercegovinában is, ezért a horvát nyelv a szomszéd országban is hivatalos, a szerb és a bosnyák nyelv mellett, egyúttal az Európai Unió egyik hivatalos nyelve. Ezzel kapcsolatosan megjegyzendő egy érdekes eset. Az Európai Parlament 2024. évi utolsó ülésén (december 16-án) Szerbiával kapcsolatos (az ottani tömegtüntetések) volt a téma. Vladimir Prebilič, a Zöldek szlovén képviselője kért szót, és bejelentette, hogy szerb nyelven szól a képviselőkhöz. A Néppárt frakciójához tartozó Horvát Demokratikus Közösség (HDZ) képviselője, Željana Zovko viszont közbelépett, kifogásolva, hogy a szlovén képviselőtársa megsérti az EP-szabályokat. Provokációnak nevezte az esetet, tekintettel arra, hogy Szerbia nem tagja az Európai Uniónak, így a szerb nyelv sem hivatalos nyelve annak. Roberta Metsola, az EP elnöke igazat adott neki, és figyelmeztette a szlovén képviselőt, hogy beszédét nem fordítják le a többi képviselő számára.⁶³

Az általunk görcső alá vett, húsz cikkelyből álló törvény rögzíti, hogy a horvát nyelv magában foglalja a horvát sztenderd nyelvet annak minden funkcionális stílusával: a glagolita, horvát cirill (bosančica) és latin írásmódban íródott teljes kulturális örökséget. A horvát nyelv sajátossága, hogy három egyenrangú nyelvjárásra tagolódik (ča, kaj és što), amelyek közül a što nyelvjárást választották a hivatalos nyelv alapjául. Emellett a horvát nyelv magában foglalja a külföldön élő horvátok egy része által használt idiómákat is, mint például a bunjevác (magyarországi és szerbiai) és a kattarói-öböli (montenegrói) nyelvjárásokat, valamint a molisei (olaszországi), a burgenlandi és a Krassó-Szörényi horvát nyelv változatokat is (1-2. §). Az Európai Unió intézményeivel való kommunikációban, és más nemzetközi kapcsolatokban a horvát nyelv és a latin betűs írás használatos, de indokolt esetekben idegen nyelvek is használhatók. A törvény megállapítja a horvát nyelv hivatalos és nyilvános használatának alapvető szabályait, biztosítja a horvát nyelv szisztematikus és szakszerű gondozását (4. §). Ösztönzi az anyanyelv megfelelő használatát, megőrzését, ápolását és jövőbeli fejlődését, tekintettel arra, hogy az a horvát nép szellemi-kulturális hagyatékának és örökségének alapvető meghatározója (5-6. §). Természetesen a törvény rendelkezései nem korlátozzák az irodalmi és művészeti kifejezés szabadságát, és nem szabályozzák a magánjellegű kommunikációt sem. Nem korlátozzák az alkotmányos, és a törvény által a nemzeti kisebbségeknek garantált szabad nyelvhasználati jogokat sem, beleértve a vallási szertartásokon használt nyelvet is. A jogalkotók

⁶² Zakon o hrvatskom jeziku, Narodne novine br. 14/2024. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_02_14_252.html

⁶³ MEP Prebilič addresses the EP on Serbian protests, Croatian MEP criticizes his use of Serbian language. In European Western Balkans. <https://europeanwesternbalkans.com/2024/12/17/mep-prebilibic-addresses-the-ep-on-serbian-protests-croatian-mep-criticizes-his-use-of-serbian-language/>

külön kiemelték, hogy a 2000-ben hatályba lépett *A nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról szóló törvény* továbbra is maradéktalanul érvényes marad.⁶⁴

Tekintettel arra, hogy a nemzeti nyelv immateriális kulturális érték, az identitás és a nemzethez tartozás jele, de egyben pótolhatatlan közös kifejezési és kommunikációs eszköz, ezért róla a kormánynak megfelelő módon gondoskodni kell. A kormány köteles védeni és biztosítani a horvát nyelv használatának szabadságát (7. §). Horvátországban minden közjogi szerv közötti írásbeli és szóbeli kommunikáció a horvát sztenderd nyelven történik. Helyi szinten el lehet ettől térni, de a más nyelven alkotott normatív aktusok, közigazgatási és egyéb hivatalos dokumentumok csak akkor fogadhatók el, ha mellettük létezik a horvát sztenderd nyelvű hiteles változat is (8. §). A nemzetközi viszonylatokban más nyelvek is használhatóak, de kötelező nyelvi lektorok általi írásos és szóbeli fordítás biztosítása (9-10. §). Az új kifejezések megalkotása terén a horvát sztenderdnyelv terminológiai egységességének biztosítása érdekében a hivatalos dokumentumokban országos és európai szinten az államhatalmi és államigazgatási szervek lektorai rendszeresen beszámolnak a Horvát Nyelvi Tanácsnak a felmerülő terminológiai kétségekről vagy lexikális hiányosságokról.

A nyelvvédelem terén előírja a törvény, hogy a szóbeli, írásbeli vagy elektronikus formában megjelenő nyilvános hirdetményeket és reklámüzeneteket horvát nyelven kell kiadni. Amennyiben azokat több nyelven szerkesztik meg, akkor azokat először horvát nyelven, majd más nyelveken kell megfogalmazni. A médiatartalmakban a horvát sztenderd nyelv mellett a nyelvjárás is használható, különösen akkor, ha erre művészi okok vannak, valamint az idegen nyelvű filmek és színházi előadások szinkronizálásakor. A kormány előmozdítja a horvát nyelv tanulását az országban és világszerte a külföldiek és a horvát emigránsok leszármazottjai számára (13. §). Különös gondot fordít a horvát nyelv és kultúra elsajátítására és megőrzésére a határon kívül élő horvátok és leszármazottjaik körében, valamint a horvát nyelv népszerűsítésére világszerte, és ösztönzi annak oktatását a külföldi oktatási intézményekben. (14. §). A horvát helynevek és földrajzi nevek a nemzet nyelvi örökség részét képezik, és minden szinten védettek a hivatalos és a nyilvános használatban. A horvát nyelv védelmének, szabad használatának biztosítása és fejlődésének ösztönzése érdekében a kormány elfogadja *A horvát nyelv védelmének nemzeti tervét*, amely felsorolja a kiemelt célokat és intézkedéseket: a horvát nyelv társadalmi szerepét és jogi helyzetét a hazai és a nemzetközi környezetben, a nyelv használatának népszerűsítését, a nyelvi technológiák fejlesztését elektronikus (digitális) eszközök felhasználásával, valamint a horvát nyelvű digitalizált kiadványokhoz és más nyilvános online nyelvi szolgáltatásokhoz való szabad hozzáférést, a horvát nyelv terminológiájának fejlesztését, valamint a nyelvi oktatás korszerűsítését (16. §). A Horvát Nyelvi Tanács a kormány által létrehozott tanácsadó testület, amelynek munkája a horvát nyelv védelmére, ápolására és fejlesztésére irányul. Székhelye a kultúráért felelős minisztériumban található, amely a Tanács adminisztratív, technikai és jogi feladatait látja el. A Tanács elnökből és tizennégy tagból áll, akiket az oktatásért, a tudományért és a kultúráért felelős miniszterek javaslatára a kormány nevez ki az ország legtekintélyesebb szakértői közül (17-18. §).

A törvény garantálja, hogy a nemzeti kisebbségeknek a ratifikált nemzetközi szerződések alapján szerzett jogait betartja (2. §). Az Emberi Jogokról és Szabadságokról, valamint az Etnikai és Nemzeti Közösségek vagy Kisebbségek Jogairól szóló Alkotmánytörvény, az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezménye és a jelen tanulmányban elemzett törvény alapján a nemzeti kisebbségek

⁶⁴ Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. Narodne novine NN 51/00, 56/00. <https://www.zakon.hr/z/1851/zakon-o-uporabi-jezika-i-pisma-nacionalnih-manjina-u-republici-hrvatskoj>

anyanyelve is – a horvát nyelvvel együtt – egyenlő, hivatalos használatban van, amennyiben egy adott nemzeti kisebbség tagjai egy település vagy város területén a lakosság többségét alkotják; ha ezt a ratifikált nemzetközi szerződések írják elő; ha ezt a települések és városok helyi szabályai írják elő (4. §). A nemzeti kisebbség nyelvének és írásának egyenlő hivatalos használatának engedélyezéséhez a vonatkozó népszámlálási adatok a mérvadók. Amennyiben fennállnak a fenti feltételek, akkor mindezt biztosítani kell két- vagy több nyelven: a pecsétek és bélyegzők szövegének azonos betűméretben történő nyomtatását, a községek (vagy járások, horvátul: *općina* az alap közigazgatási egység neve), városok és megyék képviseleti-, végrehajtó- és igazgatási szerveinek, valamint a közhatalmi jogosítványokkal rendelkező jogi személyek névtábláinak azonos betűméretben történő nyomtatását, a dokumentumok fejlécének azonos betűméretben történő nyomtatását (8. §).

Az önkormányzati képviselő, a polgármesteri hivatal alkalmazottja és a helyi polgár jogosult arra, hogy közgyűlési anyagot, jegyzőkönyveket, más hivatalos önkormányzati anyagot az anyanyelvén is megkapja. Azok a helyi önkormányzatok, ahol a nemzeti kisebbség nyelve és írása egyenlő hivatalos használatban van, biztosítani kell a polgárok jogait a kétnyelvű közokmányok és a hivatalos célokra használt nyomtatványok kiadására. A nemzeti kisebbségek gyakorolhatják nyelvi jogaikat a községek, városok és megyék közigazgatási szervei előtti első- és másodfokú eljárásokban, valamint az elsőfokú igazságszolgáltatási eljárásban.

VII. Összehasonlító vizsgálat

A szomszédos Szerb Köztársaság Alkotmánya a 10. §-ában kimondja, hogy az országban a szerb nyelv és a cirill ábécé van hivatalos használatban, amíg a 79. § meghatározza a nemzeti kisebbségek és közösségek tagjai számára a saját nyelvük és írásmódjuk használatának jogát.⁶⁵

A nyelv és ábécé hivatalos használatáról szóló, 1991-ben elfogadott, azóta többször módosított törvény előírja, hogy a Szerb Köztársaságban hivatalosan (az állami szervek, autonóm tartományok szervei, városok és községek, intézmények, vállalatok, közszolgálatok és egyéb szervezetek közhatalmi aktus gyakorlása során) a szerb nyelvet és a cirill ábécét használják, a latin ábécét pedig csak a törvényben meghatározott módon.⁶⁶ A hatóságok, szervezetek és egyéb alanyok a nevüket, cégnevüket vagy egyéb nyilvános megnevezésüket, feliratukat – a cirill betűs mellett – latin betűs írásmóddal is írhatják. A nemzeti kisebbségek nyelvei és az írásmódjuk – a szerb nyelvvel együtt – használatos az ország azon területein, ahol az adott kisebbségek élnek (1-3. §). A törvény részletezi, hogy hivatalos nyelv- és betűhasználatnak minősül a helynevek és egyéb földrajzi elnevezések; terek és utcák nevének; szervek, szervezetek és vállalatok nevének írása; nyilvános felhívások, közlemények és figyelmeztetések közzététele a nyilvánosság számára. Azon helyi önkormányzat területén, ahol a nemzeti kisebbségek tagjai hagyományosan élnek, nyelvük és írásmódjuk egyenrangú, hivatalos használatban lehet. A törvényeket és rendeleteket a nemzeti kisebbségek nyelvén is közzéteszik. Emellett azok a nemzetiségek, melyek tagjainak száma a Szerb Köztársaság teljes lakosságán belül a legutóbbi népszámlálás szerint eléri legalább a 2%-ot, saját nyelvükön

⁶⁵ Ustav Republike Srbije. Službeni glasnik RS, br.83/06. V. ö. Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. Sl. list SR Jugoslavije, br. 11/2002, Sl. list Srbije i Crne Gore, br.1/2003- Ustavna povelja, és Sl. glasnik Republike Srbije, br. 72/2009-dr.zakon, 97/2013-odluka US i 47/2018).

⁶⁶ Zakon o službenoj je upotrebi jezika i pisama. Sl. glasnik RS, br. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005, 30/2010, 47/2018 i 48/2018.

fordulhatnak az állami hatóságokhoz, és joguk van ezen a nyelven választ kapni. Ha a nemzeti kisebbségek tagjainak száma nem éri el a 2%-ot, saját nyelvükön fordulhatnak az állami hatóságokhoz, és joguk van ezen a nyelven választ kapni azon a helyi önkormányzaton keresztül, ahol az adott nemzeti kisebbség nyelve hivatalos használatban van. Ez a megoldás azért célszerű, mert a helyi önkormányzatnál alkalmazásban vannak olyan szakemberek, akik ismerik a kisebbségi nyelvet. Ugyanakkor a helyi önkormányzat gondoskodik a fordításról, és viseli az állami hatóságnak küldött levelezés és az adott hatóság válaszána fordítási költségeit. A nemzeti kisebbséghez tartozó parlamenti képviselőnek – Eljárási Szabályzatban foglaltak szerint – joga van az anyanyelvén felszólalni az Nemzetgyűlés ülésén, és hozzá írásbeli dokumentumokat benyújtani. Amikor egy népképviselő akár állandó jelleggel, akár egyedi esetben anyanyelvét használja, a Nemzetgyűlés főtitkára köteles biztosítani szóbeli előadásának vagy az általa benyújtott dokumentumnak szinkrontolmácsolását szerb nyelvre.

A helyi önkormányzati egység kötelezően bevezeti a nemzeti kisebbség nyelvét és írását egyenrangú hivatalos használatba, ha az adott nemzeti kisebbség tagjainak aránya a területén élő lakosság teljes számában a legutóbbi népszámlálás eredményei szerint eléri a 15%-ot. Ezt köteles megtenni legkésőbb a törvényben előírt feltételek megállapításától számított 90 napon belül (11. §).

A szerb törvények az „állam” kifejezés helyét gyakran használják a „köztársaság” kifejezést. Ennek az az oka, hogy két szint létezik az országban, mégpedig az állami (köztársasági) szint mellett a tartományi is. Noha az alkotmány szerint Koszovó is Szerbia része, a valóságban mégis Vajdaság az egyetlen tartomány. A többnemzetiségű jellegének megfelelően az ország 39-városában hivatalos használatban van a nemzeti kisebbségek egy vagy több nyelve és írásmódja. Az autonóm tartomány 31 városában és községében a magyar nyelv és írás, tizenháromban a szlovák, tízben a román, hatban a ruszin, négyben a horvát, Fehértemplom községben pedig a cseh nyelv és írás van hivatalos használatban. Két városban (Pancsova, Ivanovo) a bolgár nyelvet és írást, Jabuka városában pedig a macedón nyelvet és írást használják hivatalosan. Pancsovában az egyes településeken összesen öt nyelv és írásmód van hivatalos használatban; hat városban és községben négy nyelv; tizenháromban három, tizenkilenc városában és községében pedig két nyelv és írásmód van hivatalos használatban. Mind a negyvenöt városban és községben bevezették a szerb nyelv és a cirill írásmód hivatalos használatát, huszonhárom városban vagy községben a latin írásmódot is használják.⁶⁷

A szerb Nemzetgyűlés 2021. szeptember 15-én sürgősségi eljárásban egyhangúlag elfogadta a szerb nyelv közéletben való használatáról, valamint a cirill betűs írás védelméről és megőrzéséről szóló törvényt.⁶⁸ Maja Gojković akkori kulturális és tájékoztatási miniszter ismertette a törvénytervezetet, és hangsúlyozta, hogy azt a Szerb Egység, Szabadság és Nemzeti Zászló Napja újonnan létrehozott ünnepe alkalmából sürgősen fogadják el. Pásztor Bálint, a Vajdasági Magyar Szövetség elnöke a törvényt támogatva elmondta, hogy annak kidolgozásában a magyar közösség is részt vett.⁶⁹ A törvény kimondja, hogy a szerb nyelv és a cirill betűs írás kulturális és hagyományos értéként való előmozdítását célzó további intézkedések meghozatalának szándéka, valamint a cirill betűs írás szélesebb körű

⁶⁷ Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine -nacionalne zajednice. Službena upotreba jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji AP Vojvodine. <https://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/ostalo/sljezik.pdf>

⁶⁸ Zakon o upotrebi srpskog jezika u javnom životu i zaštiti i očuvanju ciriličkog pisma. Sl. glasnik Republike Srbije, br. 89/2021. <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-cirilici-upotreba-srpskog-jezika.html>

⁶⁹ Čekerevac, Mirjana: Zaštita srpskog jezika i cirilice. In Politika, [Beograd] <https://www.politika.rs/sr/clanak/487724/zastita-srpskog-jezika-i-cirilice>

használatának előmozdítása teszik szükségessé ezt a lépést, mindezt a nyelv és cirill betűk történelmi, kulturális és identitásbeli jelentőségére tekintettel. Szerbiában a cirill betűs írást mindenkinek használnia kell, aki üzleti tevékenységet folytat, vagy olyan szolgáltatást nyújt, amelyben a köztöke többségi részesedése van. Az intézkedések egy része ösztönző jellegű; részben a magánszektorra, de javarészt a magántulajdonban lévő médiumokra irányul.

A nyelvvédelmi törvény lényegében a cirill írásbeliség hivatalossá válását eredményezte, mert a volt Jugoszlávia fennállása idején a szerbek jelentős része egyáltalán nem használta ezt az írásmódot, a Szerbia területén élő nemzeti kisebbségek között pedig sokan nem is ismerték a cirill betűket.

Kimondja, hogy a szerb nyelv és a cirill írás a nemzeti kultúra ápolásának eszköze és olyan közjó, melyet a törvény külön védelemben részesít. Hivatalos használata kötelező az állami szervek, illetve a közhatalmat gyakorló, illetve a közszolgálatokat végző szervek számára, valamint az oktatási intézményekben és közmédiában (a Szerbiai Rádió-Televízió és a Vajdasági Rádió-Televízió). A magánjellegű kommunikációban, a személynevek írásánál és használatánál, a kétnyelvű kiadványok, könyvek és számítógépes programoknál (kivéve azok leírását és útmutatóját), az elfogadott tudományos és műszaki terminológiában, a tudományos és művészeti alkotásoknál viszont az nem kötelező (1-3. §). Szerbiában már 2021 óta működik a Szerb Nyelv Tanácsa, amelyet a kormány hozott létre a kulturális ügyekért felelős miniszter javaslatára. A kiváló nyelvészekből álló Tanács figyelemmel kíséri és elemzi a szerb nyelv közéletben történő használatát, valamint a cirill írás védelmét és megőrzését célzó intézkedések végrehajtását; emellett ajánlásokat, javaslatokat és szakértői véleményeket ad ki a célok elérése érdekében. A cirill írás népszerűsítését szolgálja az a rendelkezés, mely szerint állami, tartományi és helyi rendeletek külön törvényekkel összhangban adó- és egyéb közigazgatási kedvezményeket állapíthatnak meg azon gazdasági- és egyéb szervezetek számára, amelyek üzleti tevékenységük végzése során a cirill ábécét használják (beleértve az elektronikus médiákat és a nyomtatott hirdetmények közzétételét).

A közpénzből finanszírozott vagy abból társfinanszírozott kulturális és egyéb rendezvényeknek cirill betűs logóval kell rendelkezniük, a szervezésükre vonatkozó szabályozással összhangban, kivéve azokat a kulturális és egyéb rendezvényeket, amelyeket a nemzeti kisebbségek szellemi-kulturális örökségének védelme, ápolása és bemutatása céljából szerveznek, amelyek az adott nemzeti kisebbség nyelvének és írásmódjának megfelelő logót viselhetnek (4-6. §).

A szerb nyelv és a cirill ábécé védelmének és megőrzésének rendszere magában foglalja azok eredeti formájában való továbbadását a jövő generációinak, a megőrzésükhöz szükséges feltételek megteremtését, és a használatuk fontosságára vonatkozó tudatosság erősítéséhez szükséges intézkedések megtételét, a szerb nyelv és a cirill ábécé helyes használatának ösztönzését, valamint a szerb nyelv védelmét az ideológiai és politikai mozgalmak által gyakorolt befolyástól. A törvény egyik alfejezetének elnevezése *„Társadalmi aggodalom a szerb nyelv és a cirill betűk védelméért és megőrzéséért”*, amely kitér a nyelv és az írás népszerűsítésére, megőrzésére, ápolására és kötelező alkalmazására, a nyelvjárások funkcionális használatának megőrzésére és tiszteletben tartására, illetve a szerb írásos örökség tanulmányozásának és megerősítésének, valamint az eltulajdonítás és hamisítás elleni védelmének támogatására. Mindezzel szinte azonos tartalmú törvényt fogadott el 2021.

szeptember 15-én a Boszniai Szerb Köztársaság (Republika Srpska) nemzetgyűlése is,⁷⁰ mellyel kapcsolatban a szerb parlament akkori elnöke, Ivica Dačić kijelentette, hogy ez a törvény „a Szerb Köztársaság és a Boszniai Szerb Köztársaság elszakíthatatlan kapcsolatainak és közös politikájának határozott megerősítése.”⁷¹

Habár a törvény szövege lényegében szinte azonos a szerb törvénnyel (a szerbiainak tizenegy, a boszniai szerbnek pedig tizennégy cikkelye van), a különbség mégis az, hogy a Boszniai Szerb Köztársaság a „szerb nép nyelvének” fogalmát használja a szerb nyelv megjelölésére.⁷² A szerb entitás nemzetgyűlésében zajló vita során a bosnyák nemzetiségű képviselők kifogásolták az eljárás törvényességét és alkotmányosságát, mivel a törvény előnyben részesíti a szerb nyelvet és kultúrát, és diszkriminálja a szintén államalkotó bosnyákokat és horvátokat. Ugyanis a bosnyák, a szerb és a horvát nyelv, valamint a cirill és a latin írásmód egyenrangú és hivatalos az ország egész területén. Ezért a törvényt a Bosznia-hercegovinai Népek Tanácsa (a parlament felsőháza) 2021. október 7-én elutasította.⁷³ Az eljárási szabályoknak megfelelően a törvényt ezután a szerb entitás Nemzetgyűlésének és a Népek Tanácsának Közös Bizottságához továbbították jóváhagyásra. Mivel ott sem született kompromisszum, az alkotmányos panasz a boszniai szerb entitás Alkotmánybíróságához került. Az AB Vitális Nemzeti Érdekek Védelmével Foglalkozó Tanácsa megállapította, hogy a törvény a cirill betűs írásmódot részesíti előnyben a latin írásmóddal szemben, azáltal, hogy a közpénzekből vagy társfinanszírozásban részesülő kulturális és egyéb rendezvények esetében kötelező a cirill betűs írásmód használata. Ennek elmulasztása esetén büntetések szabhatók ki, ami egyenlőtlen helyzetbe hozza a horvát és a bosnyák népet, pedig az Alkotmány biztosítja a nemzeti egyenlőséget és az államalkotó népek létfontosságú érdekeinek védelmét.⁷⁴

2022. június 1-jén a szerb entitás Nemzetgyűlése ismét megszavazta a nyelvi törvényt, ami miatt a bosnyákok a banja lukai AB-hez fordultak.⁷⁵ Ezúttal a panasz elutasításra talált.⁷⁶ A Tanács szerint az a tény, hogy a jogalkotó törvényben szabályozott bizonyos szellemi kulturális örökséget, amellyel csak az egyik államalkotó nép azonosul, önmagában nem sérti-e a népek létfontosságú nemzeti érdekeit, és nem helyezi egyenlőtlen helyzetbe az államalkotó népeket.⁷⁷

A szerb és a boszniai szerb törvény egyaránt pénzbüntetést ír elő rendelkezéseinek megszegése esetében, melynek összege Szerbiában 500 és 500.000 dinár (425-4250 euró) közötti, a boszniai szerb entításban pedig 1.000 és 5.000 bosnyák konvertibilis márka (kb. 500-2500 euró) közötti összeg. Törvényszegést az a jogi vagy természetes személy követ el, aki a

⁷⁰ Zakon o zaštiti, očuvanju i upotrebi jezika srpskog naroda i ćirilickog pisma. Službeni glasnik Republike Srpske br. 81/22. Zakon o zaštiti, očuvanju i upotrebi jezika srpskog naroda i ćirilickog pisma. Narodna skupština Republike Srpske.

⁷¹ RTV Srbije: Usvojen zakon o ćirilici. https://www.rtv.rs/sr_lat/politika/usvojen-zakon-o-cirilici_1272010.html

⁷² A szerb entitás Alkotmánybíróságának web-oldalán is a „szerb nép nyelve”, a „bosnyák nép nyelve” és a „horvát nép nyelve”.

⁷³ Republika Srpska: Zakon o ćirilici nije dobio podršku u Vijeću naroda. In: Aktuelno.me. <https://www.aktuelno.me/clanak/republika-srpska-zakon-o-cirilici-nije-dobio-podrsku-u-vijeca-naroda>

⁷⁴ Odluka Vijeća broj UV-3/21. „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 107/21.

⁷⁵ Al Jazeera. Hrvati i Bošnjaci u RS-u osporavaju zakon o srpskom jeziku i ćirilicnom pismu. <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/9/24/hrvati-i-bosnjaci-u-rs-u-osporavaju-zakon-o-srpskom-jeziku-i-cirilicnom-pismu>

⁷⁶ Ustavni sud RS - UV-2/22. 17. avgusta 2022. godine <https://www.ustavnisud.org/Odluke.aspx?cat=13&subcat=43&tip=2&lang=hrv&odluka=1479&odldet=4415&str=2>

⁷⁷ Ustavni sud RS-a: Zakonima o ćirilici i osnovnom obrazovanju nisu povrijeđeni vitalni nacionalni interesi Bošnjaka. <https://federalna.ba/ustavni-sud-rs-a-zakonima-o-cirilici-i-osnovnom-obrazovanju-nisu-povrijedeni-vitalni-nacionalni-interesi-bosnjaka-hnsar>

„jogi forgalomban” nem használja a cirill írást, azonban a törvény nem részletezi, mi számít „jogi forgalomnak”.

A szerb nyelvi kérdés folyamatosan jelen van Montenegróban. A legkisebb balkáni állam 2006. május 21-én tartott népszavazást⁷⁸ követően június 3-án kikiáltotta függetlenségét (addig Szerbiával államközösséget alkotott), majd a 2007. évi alkotáció kimondta, hogy az addig hivatalos szerb nyelv helyett a montenegrói az állam hivatalos nyelve.⁷⁹ Vitathatatlan, hogy a 20. század elejéig a montenegrói hercegek (*knjazok*) magukat szerbnek nevezték, hogy a nemzetüket is szerbnek tartották, majd az 1878-ban elnyert és nemzetközileg elismert függetlenséget követően megerősödött a crnagorai nemzeti öntudat. Úgyszintén kétségtelen, hogy a mindenkori szerb uralkodók montenegrói származásúak voltak: a Nemanjić uralkodóház alapítója, Nemanja, a mai Podgorica melletti Ribnicából származott; a Karađorđević és az Obrenović szerb királyi dinasztiák is Crna Gora földjének szülöttei. Montenegró 1910-ben királysággá vált, saját alkotmánnyal, parlamenttel, állami szervezettel. Az I. világháború végén Nikola király Olaszországba menekült vejéhez, III. Viktor Emánuel királyhoz (leánya Jelena, olasz királynő volt). Ezt kihasználva Szerbia, mint – antant szövetséges – jogot kapott Montenegró megszállására. A szerb hatóságok – mellőzve a montenegrói királyt, valamint az 1914-ben megválasztott parlamentet és a kormányt – választásokat írtak ki. E választásokon lényegében a montenegrói államiság mellett kardoskodó királypártiak (a montenegróiak) és a Szerbiával egyesülni akaró erők (a szerbek) álltak egymással szemben. Lényegében azonos nemzetről volt szó, csak a politikai preferenciák különböztették meg őket egymástól. Az 1918-ban megtartott podgoricai nemzetgyűlésen a győztes szerbbarát párttömörülés kimondta a Szerb Királysággal való egyesülést.⁸⁰ Ezzel Montenegró elveszítette állami függetlenségét, a montenegrói nemzetet pedig a létrejött Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban már nem is ismerték el, hanem mindannyian szerbek lettek. Egy ideig még tartott a montenegróiak lázadása a crnagorai hegyekben, amely a második világháború idején megújult, de végig a szerb akarat érvényesült.⁸¹ Tito Jugoszláviájában Montenegró a hat tagköztársaság egyike lett, a montenegrói nemzet pedig államalkotó néppé vált; ekkor Crna Gora lakosságának 75%-a montenegróinak tartotta magát. Jugoszlávia felbomlásának idején a „*crnagorácok*” (montenegróiak saját megnevezése) hűségesei maradtak Szerbiához. Azonban a háborúk, az embargók, a nemzetközi szankciók és az elszigeteltség a szerbektől való elhatárolódáshoz és a montenegrói identitás megerősödéséhez vezettek.⁸² A 21. századi függetlenségi törekvés újabb megosztottsághoz vezetett: a montenegrói és a szerb nemzetre való szakadásra. Kialakult az az érdekes helyzet, hogy az országnak nincs abszolút többségű nemzete, mivel a crnagorácok nem érik el a lakosság felét sem, a szerbek pedig annak egyharmadát teszik ki. Az előbbiek függetlenségpártiak, a nemzet és a nyelv kérdésben is szuverenisták; utóbbiak viszont a szerb nemzethez tartozónak deklarálják magukat. A jelenlegi kormánykoalícióhoz tartozó szerb

⁷⁸ Državna izborna komisija Crne Gore Rezultati referenduma o državno-pravnom statusu Republike Crne Gore (po opštinama) <https://dik.co.me/dik-izbori/referendum-2006/rezultati-referenduma-o-drzavno-pravnom-statusu-republike-crne-gore-po-opstinama> 2025. V. 1.

⁷⁹ Odluka o proglašenju nezavisnosti Republike Crne Gore. Službeni list RCG, broj 36/06. <https://www.sluzbenilist.me/propisi/A3B6643D-88ED-489D-830F-1CF75D925A7F> 2025. V. 1.

⁸⁰ Heka László: Montenegróiak vagy szerbek? A montenegrói nemzet kérdése: az 1918. évi podgoricai skupština alkotmányjogi következményei. In Jogelméleti Szemle, 2022/1. szám, 55–79. o.

⁸¹ Heka, Laszlo: Crnogorsko nacionalno pitanje: pravne posljedice odluka Podgoričke skupštine 1918. godine. Politička misao, god. 59, br. 1, Zagreb, 2022, 24–48. o.

⁸² Šistek, František: Discourse on history and the national identity in Montenegro in the first decade after independence (2006–2016). In Montenegrin Journal for Social Sciences. Vol. 1, 2017. Issue 2, [Podgorica] December 2017, 115–126. o.

színezetű pártok az alkotmánymódosítást tűzték ki politikai célként, amely a szerb nép felvételét államalkotó nemzetként, és a szerb nyelv elfogadását hivatalos nyelvként (a montenegrói mellett). A 2023. évi népszámlálás szerint az országban 256436 (41,12%) montenegrói és 205370 (32,93%) szerb mellett 58956 (9,45%) bosnyák, 30978 (4,97%) albán, 12824 (2,06%) orosz, 10162 (1,63%) muzulmán, 5629 (0,90) roma, végül 5150 (0,83%) horvát él. Az állampolgárok többsége továbbra is szerb anyanyelvű (269307 fő, vagyis 43,18%), amíg montenegrói anyanyelvű lakosság 215299 (34,52%).⁸³

Crna Gorában (Montenegró saját megnevezése) a nyelv kérdése elsőrangú nemzeti, politikai, és főként identitásbeli kérdés. Jóllehet nem hoztak külön nyelvi törvényt, de már 1997-ben megkezdődött a montenegrói nyelv normáinak kialakítása az első helyesírást, majd nyelvtant szabályozó munka megjelenésével. Az ország történelmi és jelenlegi székvárosában, Cetinjeben (ahol a crnagorac öntudat erősebb, mint a fővárosban, Podgoricán) 2003-ban megalakult a Montenegrói Nyelv és Nyelvészet Intézete. Egy évvel később a kormány módosította az iskolák tantervét, akként, hogy a szerb nyelv helyett a gyerekek „anyanyelvet” (szerb, montenegrói, horvát, bosnyák) tanulnak. 2008-ban létrehozták a montenegrói nyelv standardizálási tanácsát, a következő évben a nyelv megkapta a kodifikálást is.⁸⁴

Természetesen a szerbek számára legfájóbb Koszovó kérdése (a szerb alkotmány Koszovó és Metohiának nevezi a „tartományát”). A 2008 óta független államként működő Koszovó alkotmánya (5. §) előírja, hogy az országban az albán és a szerb nyelvek a hivatalosak, a cirill betűs írás egyenrangú az albán ábécével.⁸⁵ A 2007. március 1-jén elfogadott nyelvtörvény előírja a hivatalos nyelvek kötelező használatát a koszovói intézményekben és egyéb, közfeladatokat és közszolgáltatásokat ellátó szervezetekben és vállalkozásokban.⁸⁶ A nyelvhasználati törvény végrehajtásának ellenőrzése lényegében a nyelvi biztosról szóló 2012. évi kormányrendelet elfogadásával kezdődött. A nyelvi biztos feladata a törvény betartásának ellenőrzése, ajánlások kiadása, tanácsadás és segítségnyújtás a nyelvhasználati jog következetes alkalmazása érdekében, valamint közvetítés a magánszemélyek és jogi személyek panaszainak rendezésében. Vizsgálatot folytat le a bejelentett mulasztások ügyében. Egyes esetekben szankcionálási hatáskörrel rendelkezik, büntetéseket szab ki a nyelvhasználati törvény végrehajtásának elmulasztása miatt. Feladatainak ellátásában a Nyelvpolitikai Bizottság, valamint a fordítókból és kapcsolattartókból álló Nyelvpolitikai Hálózat támogatja. A szerbek álláspontja szerint azonban a mindennapi gyakorlatban ez nem valósul meg.⁸⁷ Amellett, hogy

⁸³ Crna Gora Uprava za statistiku Saopštenje 135/2024 Popis stanovništva, domaćinstava i stanova, 2023. godine Stanovništvo Crne Gore prema nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti, vjeri, maternjem jeziku i jeziku kojim se uobičajeno govori.

https://www.monstat.org/uploads/files/popis%202021/saopstenja/SAOPSTENJE_Popis%20stanovnistva%202023%20II_cg.pdf 2025. V. 1.

⁸⁴ Odluka o obrazovanju savjeta za standardizaciju crnogorskog jezika. Službeni list Crne Gore, br. 10. 2008. <https://www.sluzbenilist.me/propisi/B5587D18-5B73-4A37-8406-D10102057714>, Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o obrazovanju Savjeta za standardizaciju crnogorskog jezika Službeni list Crne Gore, broj 39/2009 <https://www.sluzbenilist.me/propisi/68A5701B-19D7-4571-805D-4231640DAD54>

⁸⁵ Ustav Republike Kosovo – Kushtetuta e Kosovës. Amandmanima I–XXII. Službeni list Republike Kosova br.25 od 7. septembra 2012., Amandman XXIII. Službeni list Republike Kosova br. 6 od 26. marta 2013., Amandman XXIV. Službeni list Republike Kosova br. 20 od 5. avgusta 2015., Amandman XXV. Službeni list Republike Kosova br. 9 od 11. marta 2016.

⁸⁶ Zakon o upotrebi jezika br. 02/L-37. Službeni list Privremenih institucija samouprave na Kosovu/ Priština. Godina II / BR. 10 / 01 mart 2007. https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/05/ZAKON_BR_02_L-37_O_UPOTREBI_JEZIKA1346.pdf

⁸⁷ Srpski jezik na Kosovu – ravnopravan u zakonu, nepoželjan u praksi. <https://kossev.info/srpski-jezik-na-kosovu-ravnopravan-u-zakonu-nepozeljan-u-praksi/>

az oktatási rendszeren keresztül a két nemzet nem tanulja a másik nyelvét, a szerbek több példát is mutattak a törvény és az alkotmány megsértésére.

VIII. A magyar nyelv védelme

Az Alaptörvény kimondja, hogy a magyar nyelv a szuverenitás jelképe, akárcsak a zászló, a címer, vagy a Szent Korona. Magyarország védi a magyar nyelvet, annak fennmaradását; támogatja a határon túli magyarság nyelvének megőrzését, főként annak tudatában, hogy a Kárpát-medencében élő magyar anyanyelvűek száma folyamatosan csökken.

A nyelvpolitika és a nyelvstratégia kialakításának igénye a rendszerváltást követően fogalmazódott meg, és leginkább az anyanyelvoktatás, a könyvkiadás, az oktatás téren fejeződik ki. Az általunk megvizsgált országokhoz hasonlóan a magyar nyelvpolitika célja és az anyanyelv fenntartása a hazai és a határon túli nyelvközösség nyelvi összehangolása. Ahogy a horvátoknál (és szerbeknél), úgy nálunk is létezik egy nyelvvédelmére, -fejlesztésére megalakított szakmai grémium: az 55/2014. Kormányrendelet alapján 2014 és 2018 között működött a Magyar Nyelvstratégiai Intézet (MANYSI), amely a digitális oktatás, az írásbeliség, valamint a határon túli magyarság ebbéli gondozását látta el. A 206/2018. sz. Kormányrendelet alapján 2019-től beolvadt az újonnan megalakult Magyarságkutató Intézetbe mint a kultúráért felelős miniszter irányítása alá tartozó, önálló gazdasági szervezettel rendelkező központi költségvetési szervbe.⁸⁸ A Kormányrendelet 3. §-ában felsorolt huszonhét feladatából tizenkettő a nyelvvel kapcsolatos. A nyelvi kérdések gondozásában nélkülözhetetlen szerepet töltenek be a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, valamint a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda is. Ez utóbbi nyelvmagazint is működtet, az online felületén az e-nyelv kérdéskörben nyelvi tanácsadást is nyújt.

A magyar nyelv használatának szabályozását rendezi a 2001. évi XCVI. törvény *a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről*.⁸⁹ Ez kifejti, hogy „a magyar nyelv nemzeti létezésünk legfontosabb megnyilatkozása, nemzeti hovatartozásunk kifejezője, a magyar kultúra és tudomány, illetve a tájékoztatás legfőbb hordozója”. A törvényhozó szerint az egész nemzet felelőssége a magyar nyelv védelme, átörökítése az utódokra, nyelvi környezetünk épségének megóvása.

Az anyanyelvünk képes volt a külső nyelvi hatásokat beépíteni a nyelvi rendszerünkbe. A modern kori technikai fejlődés, a távközlés és a tömegtájékoztatás egyaránt jelentős – idegen nyelvi – hatással vannak minden nemzet nyelvére, így a magyar nyelv sem mentes e befolyás alól. Ezért vált szükségessé a törvényhozásnak lépéseket tenni, mivel nemcsak az információs szabadság a képezi közérdek tárgyát, hanem a közlemények magyar nyelven történő megismerése, befogadása. A magyar nyelven kiadott sajtó- és médiatermékekben, valamint a szabadtéri reklámokban közzétett szöveget magyar nyelven (vagy magyar nyelven is) kell megjeleníteni, függetlenül a közzététel módjától (1. §). A közterületen, a középületeken, a mindenki számára nyitva álló magánterületen, valamint a tömegközlekedésben használt feliratok esetében a közleményeket tartalmazó feliratokat magyar nyelven (vagy azon is) kell megjeleníteni (3. §). A törvény rögzíti, hogy a meghonosodott idegen nyelvű kifejezések nem minősülnek idegen nyelvű szövegnek. Amennyiben vita alakulna ki valamely idegen nyelvű

⁸⁸ Nemzeti Jogszabálytár. 206/2018. (XI. 10.) Korm. rendelet a Magyarságkutató Intézet létrehozásáról és az azzal összefüggő jogszabályok módosításáról 206/2018. (XI. 10.) Korm. rendelet - Nemzeti Jogszabálytár

⁸⁹ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100096.tv>

kifejezés meghonosodottsága tekintetében, vagy a magyar nyelvű szövegfordítás nyelvhelyességét illetően, az eljáró hatóság beszerzi az MTA elnöke által kijelölt tanácsadó testület szakvéleményét, melyben foglaltakhoz kötve van.

IX. Zárszó

A horvát nyelvi törvény létrehozása kétségtelenül politikai döntés volt, amelynek időzítésére is ügyeltek, ugyanis a szakma és a jobboldali politikai pártok a nyelv védelmét fontos kérdésnek tekintették és régóta indítványozták annak törvénybe iktatását, a kormány viszont nem siettetett el az ügyet. Részben talán az is hozzájárult mindehhez, hogy az ellenzékiek közül sokan a nyelv védelmét felesleges korlátozásnak tartották, a megvalósulását pedig olyan törvénynek, amelyet az állampolgárok úgysem fognak követni. Emellett fennállt a nyelvi puritanizmus vádjának esélye, és annak ismételtetése, hogy a törvény célja csak az, hogy minél jobban elkülönítse az anyanyelvet a szerb/bosnyák/montenegrói nyelvektől. Ezért a jogalkotó a nyelvtörvényt azután fogadta el, miután a szerb parlament is már elfogadta a nyelvtörvényét. Érdekes módon a Nyelvi Tanács intézménye nagy részben utánozza a szerb példát. Mindkét törvény garantálja ugyanis a nemzeti kisebbségek nyelvi szabadságait. A boszniai szerbek szinte azonos törvényt fogadtak el, mint amilyen a szerb. A térségben a szerb kérdés és írás megóvása felmerül Montenegróban és Koszovón is. Ami Magyarországot illeti, az anyanyelv védelme törvényben biztosított, a horvát és a szerb törvényekhez hasonlóan.

Irodalomjegyzék

Andrási Dorottya: Werbőczy Tripartitumának horvát recepciója (Ivan Pergosic Decretuma és a Tripartitum modern kori recepciójának aktualitásai). In Jogtörténeti Szemle, 2014/4–2015/01. szám, 13–18. o.

Andrássy György: A magyar nyelv és a magyar nyelvközösség jogi helyzete. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): A magyar nyelv jelene és jövője. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 64–90. o.

Babić, Stjepan: Hrvatski jučer i danas, NIP Školske novine, Zagreb, 1995.

Bagić, Krešimir: Uvod u sedamdesete. In Mićanović, Krešimir (szerk.): Povijest hrvatskoga jezika. Književne prakse sedamdesetih. Zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole. Zagrebačka slavistička škola, Zagreb, 2010, 125–147. o.

Brozović, Dalibor: Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti. In Flaker, Aleksandar – Pranjić, Krunoslav (szerk.): Hrvatska književnost u evropskom kontekstu, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978. 9–83. o.

Brozović, Dalibor: Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika, Školska knjiga, Zagreb, 2008.

Čekerevac, Mirjana: Zaštita srpskog jezika i ćirilice. In Politika, [Beograd] <https://www.politika.rs/sr/clanak/487724/zastita-srpskog-jezika-i-cirilice>

Csengery Antal: Hátrahagyott iratai és feljegyzései. A Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1928.

Felséges Első Ferents ausztriai császár, magyar és cseh ország koronás királyától Pozsony szabad királyi városába 1811-dik esztendőben, kis-asszony havának 25-dik napjára rendeltetett Magyarország Gyűlésének Jegyzőkönyve. Pozsonyban. Wéber Simon Péter betűivel 1811. és 1812. I–III. köt.

Grčević, Mario: Jezično planiranje i Zakon o hrvatskom jeziku. In Filologija [Zagreb], Vol. 78, 2022, 35–50. o. <https://dx.doi.org/10.21857/yk3jwhn329>

Hadrovics László: Magyar és déli szláv szellemi kapcsolatok. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1944.

Hajdu Lajos: A közjó szolgálatában. A jozefinizmus igazgatási és jogi reformjairól. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983, 81–114. o.

Heka László: A horvát Sabor (Szábor) jogtörténeti szerepe. In Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXII, Fasc. 8, [Szeged], 2002, 3–43. o.

Heka László: Horvátország parlamentarizmusa a kezdetektől napjainkig. In Forvm, [Szeged], 2014/1, 99–118. o.

Heka László: Montenegróiak vagy szerbek? A montenegrói nemzet kérdése: az 1918. évi podgoricai skupština alkotmányjogi következményei. In Jogelméleti Szemle, 2022/1. szám, 55–79. o. <https://doi.org/10.59558/jesz.2022.1.55>

Heka Laszlo: Crnogorsko nacionalno pitanje: pravne posljedice odluka Podgoričke skupštine 1918. godine. In Politička misao, god. 59, br. 1, Zagreb, 2022, 24–48. <https://doi.org/10.20901/pm.59.1.02>

Heka, Ladislav (László): Mađarsko-hrvatski spor oko jezika (Zašto hrvatski nije postao službeni jezik 1790. godine?) In Croatica. Časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu. [Zagreb] Vol. XLIX. No. 69, 2025, 77–105. o. <https://doi.org/10.17234/Croatia.69.5>

Herder, Johann Gottfried: Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. Schmidt, Gerhart, (szerk.), Löwit, Wiesbaden, 1971.

Izjava o jedinstvu i varijantama hrvatskosrpskoga književnog jezika [Znanstvenog kolektiva Instituta za jezik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Zagreb]. Jezik, Zagreb, 1966.

Izvještaj o stanju u Savezu komunista Hrvatske u odnosu na prodor nacionalizma u njegove redove (Izvještaj je usvojen na 28. sjednici Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, 8. svibnja 1972. godine). Zagreb: Informativna služba CK SKH, Zagreb, 1972.

Jakovina, Tvrtko (szerk.): Hrvatsko proljeće 40 godina poslije. Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 2012.

Jambressich, Andreas: Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica Locuples. Zagrabiae, 1742.

Klaić, Bratoljub A.: Koriensko pisanje, Hrvatski državni ured za jezik. Zagreb, 1942.

KordiĆ, Snježana: Ideology Against Language: The Current Situation. 2024. Ideology Against Language: The Current Situation in South Slavic Countries. In Nomachi, Motoki – Kamusella, Tomasz (szerk.): Languages and Nationalism Instead of Empires. Routledge Histories of Central and Eastern Europe. Routledge, London, 2024. <https://doi.org/10.4324/9781003034025-11>

Marczali Henrik: Az 1790/1-diki országgyűlés. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata. Új folyam (70–71). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1907.

Matković, Hrvoje: Povijest Nezavisne Države Hrvatske, Zagreb, 1994.

MEP Prebilić addresses the EP on Serbian protests, Croatian MEP criticizes his use of Serbian language. In European Western Balkans. <https://europeanwesternbalkans.com/2024/12/17/mep-prebilib-addresses-the-ep-on-serbian-protests-croatian-mep-criticizes-his-use-of-serbian-language/>

Mikó Imre: A magyar államnyelv kérdése a magyar országgyűlés előtt 1790–1825. In Erdélyi Tudományos Füzetek, 160. sz. Erdélyi Múzeum Egyesülete, Kolozsvár, 1943. <https://doi.org/10.36240/etf-160>

Nagy Noémi: A hatalom nyelve – A nyelv hatalma. Nyelvi jog és nyelvpolitika Európa történetében. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.

Naponként való jegyzései az 1790. esztendőben, felséges II. Leopold tsászár és magyar országi király által... rendelt, s... 1791. esztendőben... bé-fejezett magyar ország gyűlésnek. Buda: A Királyi Akadémia, Buda, 1791.

Naponként való jegyzései az 1805-dik esztendőben felséges második Ferents római császár, magyar és Csehország koronás királya által Posony sz. kir. városba Mindszent havának 13-dik napjára rendelt magyar országgyűlésének. Posony, Belnay György Aloys betűivel. (Két hasábosán, magyar és latin nyelven.).

Nyomárkay István: Nyelvi kölcsönhatás a szavak tükrében: a magyar-horvát nyelvi kapcsolatok múltja és jelene. Székfoglaló előadások a Magyar Tudományos Akadémián. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2014.

Osnovni priručnici hrvatskoga jezika na temelju hrvatskih vrela. Izjava Matice hrvatske u povodu saopćenja Matice srpske. Jezik, 1971., br. 3.

Pavičić, Josip: Drugi narodni preporod. In Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. Građa za povijest Deklaracije. Pripremila Jelena Hekman. Matica hrvatska, Zagreb, 1997, 145–150. o.

Pesti Napló 1868. 236-5540. sz. Pest, 1868. X. 14. szerda

Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom. Izradila Pravopisna komisija. Stilizaciju teksta dali Ljudevit Jonke i Mihailo Stevanović. Matica hrvatska–Matica srpska, Zagreb–Novi Sad, 1960.

Rezolucija Zagrebačkog lingvističkog kruga [Hrvatskog filološkog društva]. In Jezik, Zagreb, 1966., br. 5.

RTV Srbije: Usvojen zakon o ćirilici. https://www.rtv.rs/sr_lat/politika/usvojen-zakon-o-cirilici_1272010.html

Samardžija, Marko: Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Zagreb 1993.

Samardžija, Marko: Jezični purizam u NDH. Savjeti Hrvatskog državnog ureda za jezik, Zagreb, 1993.

Samardžija, Marko: Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Zagreb, 2008.

Sikirić Assouline, Zvezdana: Latinitet u hrvatskom društvu prve polovice 19. stoljeća. In: Radovi Zavod za hrvatsku povijest, 41, Zagreb, 2009, 257–265. o.

Smith, Anthony D.: The Ethnic Origins of Nations, Blackwell Publishers, Oxford, Malden, Massachusetts, 1999.

Soós István: II. József német nyelvrendelete és a hivatalos Magyarország. In Bíró Ferenc (szerk.): Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből. Argumentum, Budapest, 2005, 261–301. o.

Šarčević, Edin: Ustav i politika. Sarajevo. 1997.

Šipoš, Sven – Miloš, Irena: Hrvatski jezik kao jezik prava Europske unije: primjer (kiber)sigurnosti s pravne i terminološke strane, Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika, Vol. 8, No. 2, Zagreb, 2021, 8–9. o.

Šistek, František: Discourse on history and the national identity in Montenegro in the first decade after independence (2006–2016). In Montenegrin Journal for Social Sciences. Vol. 1, 2017. Issue 2, [Podgorica] December 2017, 115–126. o.

Španović Srđan: Kvadratura jugoslavenskog kruga, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1989.

Szekfü Gyula: Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez. 1790–1848. Budapest, 1926.

Tarczay Erzsébet: Magyar iskolák Horvát-Szlavonországban. In Magyar Paedagogia, 1918, XXVII. évf., 2–3. szám, 99–115. o.

Telegram. Jugoslavenske novine za društvena i kulturna pitanja, broj 359 od 17. ožujka 1967.

Tripalo, Miko: Hrvatsko proljeće. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb, 2001.

Varga Szabolcs – Sokcsevits Dénes: A horvát szábor története. Országház Kiadó, Budapest, 2022.

Verantius, Faustus: Dictionarium Quinque Nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Vngaricae. Venetiis, 1595.

Vince, Zlatko: Putovima hrvatskoga književnog jezika: lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izbora. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb, 1990, 279–280. o.

Zaključci plenuma Društva književnika Hrvatske o problemima suvremenog jezika hrvatske književnosti, znanosti, školstva i sredstava masovne komunikacije. In Jezik, Zagreb, 1966., br. 5.

Jogszabályok Alkotmányok

Ustav Republike Hrvatske. Narodne novine, No. 56/90, 135/97, 8/98, 113/2000, 124/2000, 28/01, 55/01, 76/10, 85/10 és 5/14.

Ustav Republike Srbije. Službeni glasnik Republike Srbije, br.83/06.

Ustav Republike Kosovo – Kushtetuta e Kosovës. Amandmani I – XXII. Službeni list Republike Kosova br.25 od 7. septembra 2012., Amandman XXIII. Službeni list Republike Kosova br. 6 od 26. marta 2013., Amandmant XXIV. Službeni list Republike Kosova br. 20 od 5. avgusta 2015., Amandman XXV. Službeni list Republike Kosova br. 9 od 11. marta 2016.

Ustavni sud RS - UV-2/22. 17. avgusta 2022. godine
<https://www.ustavisud.org/Odluke.aspx?cat=13&subcat=43&tip=2&lang=hrv&odluka=1479&odldet=4415&str=2>

Törvények

1790/91. évi XVI. törvénycikk hogy a nyilvános ügyek intézésére idegen nyelv ne használtassék, a magyar nyelv pedig megtartassék. In Márkus Dezső (szerk.): Magyar Törvénytar, 1740–1835. évi törvényczikkek, II. Lipót 1790. évi decretuma, Budapest, 1901, 169–179. o.

1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában

Al Jazeera. Hrvati i Bošnjaci u RS-u osporavaju zakon o srpskom jeziku i ćirilicnom pismu. <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/9/24/hrvati-i-bosnjaci-u-rs-u-osporavaju-zakon-o-srpskom-jeziku-i-cirilicnom-pismu>

Authentica versio Diarii Hungarici Autoritate Comitionim Regni procurata. Budae, Typis Regiae Unversitatis, 1791.

Crna Gora Uprava za statistiku Saopštenje 135/2024 Popis stanovništva, domaćinstava i stanova, 2023. godine Stanovništvo Crne Gore prema nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti, vjeri, maternjem jeziku i jeziku kojim se uobičajeno govori. https://www.monstat.org/uploads/files/popis%202021/saopstenja/SAOPSTENJE_Popis%20stanovnistva%202023%20II_cg.pdf 2025. V. 1.

Državna izborna komisija Crne Gore Rezultati referenduma o državno-pravnom statusu Republike Crne Gore (po opštinama) <https://dik.co.me/dik-izbori/referendum-2006/rezultati-referenduma-o-drzavno-pravnom-statusu-republike-crne-gore-po-opstinama> 2025. V. 1.

Odluka o proglašenju nezavisnosti Republike Crne Gore. Službeni list RCG, broj 36/06. <https://www.sluzbenilist.me/propisi/A3B6643D-88ED-489D-830F-1CF75D925A7F> 2025. V. 1.

Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o obrazovanju Savjeta za standardizaciju crnogorskog jezika Službeni list Crne Gore, broj 39/2009 <https://www.sluzbenilist.me/propisi/68A5701B-19D7-4571-805D-4231640DAD54>

Odluka o obrazovanju savjeta za standardizaciju crnogorskog jezika. Službeni list Crne Gore, br. 10. 2008. <https://www.sluzbenilist.me/propisi/B5587D18-5B73-4A37-8406-D10102057714>

Republika Srpska: Zakon o ćirilici nije dobio podršku u Vijeću naroda. In Aktuelno.me. <https://www.aktuelno.me/clanak/republika-srpska-zakon-o-cirilici-nije-dobio-podrsku-u-vijeca-naroda>

Srpski jezik na Kosovu – ravnopravan u zakonu, nepoželjan u praksi. <https://kossev.info/srpski-jezik-na-kosovu-ravnopravan-u-zakonu-nepozeljan-u-praksi/>

Zakon o hrvatskom jeziku, Narodne novine br. 14/2024. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_02_14_252.html

Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. Narodne novine NN 51/00, 56/00. <https://www.zakon.hr/z/1851/zakon-o-uporabi-jezika-i-pisma-nacionalnih-manjina-u-republici-hrvatskoj>

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina ("Sl.list SRJ", br. 11/2002, "Sl.list SCG", br.1/2003- Ustavna povelja i "Sl. glasnik RS", br. 72/2009-dr.zakon, 97/2013-odluka US i 47/2018).

Zakon o službenoj je upotrebi jezika i pisama. Sl. glasnik RS, br. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 - dr. zakon, 30/2010, 47/2018 i 48/2018 – ispr.

Zakon o upotrebi srpskog jezika u javnom životu i zaštiti i očuvanju ćirilskog pisma. "Sl. glasnik Republike Srbije, br. 89/2021. <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-cirilici-upotreba-srpskog-jezika.html>

Zakon o zaštiti, očuvanju i upotrebi jezika srpskog naroda i ćirilskog pisma. Službeni glasnik Republike Srpske br. 81/22. Zakon o zaštiti, očuvanju i upotrebi jezika srpskog naroda i ćirilskog pisma | Narodna skupština Republike Srpske.

Zakon o upotrebi jezika br. 02/L-37. Službeni list Privremenih institucija samouprave na Kosovu/ Priština. Godina II / BR. 10 / 01 mart 2007. https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/05/ZAKON_BR._02_L-37_O_UPOTREBI_JEZIKA1346.pdf

Más jogszabályok

Draft report of Commission II. Conference: UNESCO. General Conference, 30th, 1999 [1727] Document code: 30 C/62 + ADD. & CORR., 30 C/COM.II/3. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000117961.page=38>

Resolution adopted by the General Assembly [without reference to a Main Committee (A/56/L.44/Rev.2 and Corr.1)] 56/262. Multilingualism. <https://docs.un.org/en/A/RES/56/262>

General Assembly. Resolution adopted by the General Assembly on 16 May 2007 [without reference to a Main Committee (A/61/L.56 and Add.1)] 61/266. Multilingualism. <https://docs.un.org/en/a/res/61/266>

Nemzeti Jogszabálytár. 206/2018. (XI. 10.) Korm. rendelet a Magyarságkutató Intézet létrehozásáról és az azzal összefüggő jogszabályok módosításáról 206/2018. (XI. 10.) Korm. rendelet - Nemzeti Jogszabálytár

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100096.tv>